

הואיל משה

פרשת ויקרא
שנת תשפ"ג

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

הוא בכלל, דהא שבט לוי לא חטאו במעשה העגל, וע"כ זה יתנו היינו דהקב"ה הוציא לו מטבע ואמר לו כזה יתנו עכ"ד.

אך לפי"מ דאיתא במסכת ע"ז (דף ד:), א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי, לא דוד ראוי לאותו מעשה (דבת שבט), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה (העגל), לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי (יצר הרע חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אותי כל הימים (בסני נאמר אלמא גבורים ואמצי לבב ביראתם היו), אלא למה עשו, לומר לך (גזירת מלך היתה ליתן פתחון פה לשבים), שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד, ואם חטאו ציבור אומרים להו לכו אצל ציבור עיי"ש, ולפי"ז אין שום חטא בעשיית העגל, ול"ש לומר דהמחצית השקל בא לכפר על חטא העגל.

אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לע"ז, שפיר י"ל דלכן חטאו בע"ז כדי שנדע דתשובה מהני, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות תשובה, דהא על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ובספר סמיכת חכמים בסמיכות מסכת סוטה למסכת קידושין (דף פ"ו. מדפה"ס) כתב, דדבר זה אי מהני תשובה על חטא דעבודה זרה במחלוקת שנויה, דאמרינן תשב אנוש עד דכא, דכ"א נוטריקון דם כופר אשת איש, והיינו ע"ז גילוי עריות שפיכות דמים, חד אמר עד ולא עד בכלל ועל אלו הג' עבירות לא מהני תשובה, וחד אמר עד ועד בכלל ואכל מילי מהני תשובה אף על אלו השלש עבירות, ופלוגתא זו תליא בפלוגתא אחרת, דלפי דעת הגמ' במסכת פסחים (דף ג"ד.) תשובה נבראת קודם שנברא העולם, שהיא אחד משבעה שנבראו קודם שנברא העולם, ולדעת כמה מדרשים תשובה נבראת ביום הראשון לבריאה, ונרמז בקרא ורוח אלקים מרחפת על פני המים בזכות תשובה שנמשלה למים, ולכמה דעות נרמז בבריאת האורה זו תשובה, ונפקא מינה בין אלו השני דעות כתבו המפ', דאי אמרינן דתשובה קדמה לבריאת העולם, אז התשובה מהני על כל העבירות שבעולם אף על אלו השלשה, דאין שייך להגביל שום ענין לומר דעל דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני, כיון דלא היה שום דבר בעולם אז, ואין לתפוס שום מקום וגבול, ובריה בפני עצמה היתה התשובה על כל מה שיברא, אבל אי תשובה נברא ביום הראשון שאז הכל נברא כדדרשינן את השמים ואת הארץ לרבות תולדותיהם, ואז שייך להגביל ולומר על דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני עכ"ד.

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר: איתא במדרש רבה (פרשה א-ו), ר' תנחומא פתח (משלי ב') יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת, יש זהב, הכל הביאו נדבתן למשכן זהב, הה"ד וזאת התרומה וגו', ורב פנינים זו נדבתן של נשיאים דכתיב והנשיאים הביאו וגו', וכלי יקר שפתי דעת, לפי שהיתה נפשו של משה עגומה עליו (לשון עגמת נפש) ואמר, הכל הביאו נדבתן למשכן ואני לא הבאתי, א"ל הקב"ה, חייך שדיבורך חביב עלי יותר מן הכל שמכולן לא קרא הדיבור אלא למשה ויקרא אל משה עיי"ש, ולכאורה צ"ב דמדוע דייקא עתה בשעת ציווי עניני הקרבנות נצטער משה על שלא נטל חלק בנדבת המשכן, ואמאי לא הצטער על כך בתחלת נדבת המשכן.

והנבס"ד, דאיתא בירושלמי שקלים (פ"ב ה"א), כתיב זה יתנו כל העובר על הפקודים, ר' יהודה ור' נחמיה, חד אמר, לפי שחטאו במחצית היום (היינו בחטא העגל דכתיב כי בושש משה ודרשינן בא שש) יתנו מחצית השקל (דס"ל אמתצית קפיד קרא), וחד אמר, לפי שחטאו בשש שעות ביום יתנו מחצית השקל דעבד שיחא גרמסין (שם מטבע שהיה בימי משה, דס"ל מטבע שיהא בו מספר ששה קפיד קרא והיינו מחצית השקל לכפר על מה שעבדו בשש), ר' פנחס בן לוי, לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף (דיגרון דהיינו ה' סלעים, סלע ד' דיגרון) ונטל לכל אחד ואחד מהם (מן האחים שהיו עשרה, שראובן ובנימין לא היו במכירה, ויוסף ג"כ היה הגורם ע"י הקנאה שבתחלה), טבעה (הוא חצי סלע שהוא ב' דיגרון) לפיכך יהיה כל אחד ואחד נותן שקלו טבעה עיי"ש, הרי לפי"ז ב' דעות אהא דצוותה תורה ליתן מחצית שקל, או משום מכירת יוסף או משום חטא העגל.

ואיתא שם בירושלמי (פ"א ה"א), העיד בן בוכרי ביבנה, כל כהן ששוקל אינו חוטא (ואעפ"י שאינו חייב לשקול וסד"א אם שוקל נמצא קרבן ציבור קרב משל יחיד קמ"ל דאינו חוטא לפי שהוא מוסרו לציבור לגמרי), אמר לו רבן יוחנן בן זכאי לא כי, אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא, אלא שהכהנים דורשים מקרא זה לעצמן (להנאתן אי נמי לדעתם ורצונם) וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, הואיל ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו היאך נאכלין, א"ר ברכיה טעמא דריו"ח בן זכאי, דכתיב זה יתנו י"ב שבטים יתנו (זה בנימטריא י"ב והכהנים והלוויים בכלל), ובדף (ד:) איתא דר"מ ס"ל כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראהו למשה ואמר לו זה יתנו, כזה יתנו עיי"ש.

וכתבו המפ' דפלוגתתם תליא בהטעם דמחצית השקל, דאי ס"ל דהוא בשביל מכירת יוסף, שפיר י"ל דזה יתנו קאי על י"ב שבטים, וגם הכהנים והלוויים בכלל, משום דשבט לוי היה העיקר במכירת יוסף, משא"כ אי ס"ל דהוא בשביל חטא העגל לא שייך לומר דזה קאי על י"ב שבטים וגם שבט לוי

ובספר ארץ חמדה פרשת שמות (ע"פ ויאמר אליו מי שמך לאיש וגו', ובפסוק כי אהיה עמך וגו'), דלכן סירב משה לילך בשליחותו של מקום לגאול את ישראל, דסבר בדעתו שאינו ראוי להיות שלוחו של הקב"ה כיון שהוא באה מביאה פסולה, שהרי עמרם נשא את יוכבד דודתו אשר עפ"י תורה אסורה לו, ולכן אינו ראוי לאיצטלא זו עיי"ש.

אמנם בספר שערי שמים (שער י"ז) כתב, דאי אמרינן דעד מתן תורה היה לאבותינו דין ב"נ, ואיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ז), כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה, אין ביד של ישראל ממיתין עליה (כגון חייבי כריתות) אין בן נח מוזהר עליה דברי ר' מאיר (דר' מאיר אליבא דר"ע אמרה דנפקי ליה עריות בכני נח מעל כן יעזב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיב), וחכ"א הרבה עריות יש שאין ביד של ישראל ממיתין עליה ובן נח מוזהר עליהן וכו', (כגון כל חייבי כריתות בן נח מוזהר עליהן דלרבנן אתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה, ור"מ לא דריש איש איש לרובי) עיי"ש, וא"כ לשיטת ר"מ דהיכא דאין ביד של ישראל ממיתין עליה אין ב"נ מוזהר עליה, א"כ הי"נ באיסור דודתו דהו"ל בכרת ולא במיתת ביד, שאין ב"נ מוזהר בה עיי"ש.

אמנם כתב שם (שער ט"ז) ד"ה ולבאר, דפלוגתא ר"מ וחכמים תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דר"מ ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וחכמים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ומרבינן מאיש איש דב"נ הוזהרו אף בעריות שיש בו כרת עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, שפיר ערער משרע"ה שהוא אינו ראוי להיות השליח לגאול את ישראל.

ואיתא במסכת ב"מ (דף ל"א), אמר ליה ההוא מדרבנן לרבא, ואימא הוכח חדא זימנא תוכיח תרי זימני, אמר ליה הוכח אפילו ק' פעמים משמע, תוכיח אין לי אלא הרב לתלמיד, תלמיד לרב מנין, תלמוד לומר הוכח תוכיח מ"מ עיי"ש, וכתב בספר חוזה דוד על תהלים (מזמור ק"א) ד"ה הטעם הד' וז"ל, והנה יוסף חטא במה שהביא דבה רעה אל אביהם, וא"ת הלא ויבא כתיב דמשמע שהיה אמת כמש"כ רש"י כל מה שהיה רואה ומה חטאו בזה, אלא שהיה לו להוכיחם בפירוש למה אתם מזלזלים בבני השפחות וכיוצא ולא להביא הדבר לאביהם, וא"ת שלהיותו קטן מכולם סבור שאסור להוכיח לגדולים ממנו, הלא כתיב הוכח תוכיח את עמיתך ודרשו רז"ל הכפל לשון, אפילו תלמיד לרב יכול להוכיח, ולמה לא הוכיחם וסיפר לאביו ולכן חטא בזה, אמנם הוא סבר לעולם תלמיד לרב אינו יכול להוכיח, ומה שנאמר הוכח תוכיח דברה תורה כלשון בני אדם עכ"ל עיי"ש, מבואר מזה, דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, אז לא חטא יוסף במה שהביא דיבתם אל אביהם, ונחשב מכירת יוסף לחטא, משא"כ אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, א"כ לא חטאו השבטים במכירתו, דאדרבה יוסף חטא במה שהביא דבה רעה אל אביהם.

אך הא מילתא דתשובה קדמה לעולם תליא בפלוגתא, דאיתא במדרש רבה בראשית (פ"א-ט), ששה דברים קדמו לעולם וכו', ר' אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל, ומאותה שעה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם עיי"ש, וכתב ביפה תואר (שם סי' ה') ד"ה אף התשובה, דפליגי אי דרשינן סמוכין, דהת"ק לא דריש סמוכין ותשב אנוש עד דכא אינו דבוק עם בטרם הרים ילדו, ולכן לא מני דגם תשובה קדמה לבריאת העולם, ור' אהבה בר"ז ס"ל דדרשינן סמוכין וכתוב בטרם הרים ילדו וכו' תשב אנוש עד דכא שמע מינה דתשובה קודמת לבריאת העולם עכ"ד.

ובספר כסף נבחר (פ' תצוה) כתב הטעם דהכהונה ניטלה ממשה, דאיתא בירושלמי שקלים (פ"ה-ה"א) דמלך אינו רשאי להיות כהן שנאמר למען יאריך ימים על ממלאכתו, וסמך ליה לא יהיה לכהנים חלק ונחלה וגו' עיי"ש, וכיון דמשה היה מלך, שוב אינו רשאי להיות כהן, ולכן ניטלה הכהונה ממנו עכ"ד.

ובזה יבואר מאמר המדרש, דעד עכשיו היה מרע"ה סבור דעשה כדן במה שלא הביא תרומת ה' למשכן, כיון דעיקר טעמא דהבאת מחצית השקל למשכן הוא לכפר על חטא העגל, ומאחר דשבט לוי לא חטאו אינם מחויבים, אך כיון שנשתיימו שבעת ימי המילואים ונסתלק מן הכהונה, והטעם הוא דאין מושחין כהנים למלכים, ומינה דדרשינן סמוכין, ולפי"ז מהני תשובה על חטא דע"ז, ולפי"ז יש להם אמתלא על מעשה העגל, דכל מה דחטאו היתה רק כדי להורות תשובה, ולא אמרינן דהמחצית השקל בא לכפר מעשה העגל, וע"כ דהמחצית השקל בא לכפר על חטא דמכירת יוסף, ובזה גם הלויים היו בכלל, ולפי"ז אין מקום לפטור את הלויים מתרומת המשכן, ולכן כעת נצטער משה על שמנע את עצמו מלקיים מצוה זו ודו"ק.

ב) עוי"ל, דאיתא במסכת זבחים (דף ק"ב), ויחר אף ה' במשה, ר' יהושע בן קרחה אומר, כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם (סימן מה של חרון אף היה שם), וזה לא נאמר בו רושם, ר"ש בן יוחי אומר, אף זה נאמר בו רושם, שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי, והלא כהן הוא, הכי קאמר, אני אמרתי אתה כהן והוא לוי (שהיה ראוי להיות לוי), עכשיו הוא כהן (ידעתי כי דבר ידבר הוא ומשם זכה לכהונה) ואתה לוי, ויש אומרים לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה (אבל הוא היה כהן כל ימיו) עיי"ש.

וכן איתא במד"ר פרשת שמיני (פרשה י"א-ח), אמר רב שמואל בר נחמן, כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים, הה"ד גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך הרי ששה, ובשביעי אמר לו שלח נא ביד תשלח, אמר לו הקב"ה, משה את אמר שלח נא ביד תשלח, חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי פרע לו, ר' ברכיה אמר ר' לוי ור' חלבו, ר' חלבו אמר, כל ז' ימי המילואים היה משמש בכהונה גדולה וכסבור שלו היא, ובשביעי אמר לו לא שלך היא אלא של אהרן אחיך עיי"ש.

עוד משאר מאכלים כדי שתשבע נפשי ונמצא שאין שום חטא בדבר עיי"ש.

וכתב בספר יציב פתגם (פ' בחוקות), דזה דבעינן אכילה שיש בה שביעה תליא אי ס"ל לחלק צריך קרא או לא, דאי ס"ל לחלק צריך קרא דרשינן ואכלת ושבעת ובעינן אכילה שיש בה כדי שביעה, משא"כ אי ס"ל לחלק לא צריך קרא אז מפרשינן או ואכלת או ושבעת, ובחדא מינייהו יש חיוב דאורייתא לברכת המזון עכ"ד.

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ח.) ויתיצבו בתחתית ההר א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא (ופרש"י שאם יזמינן לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס), ולפי"ז כתבו המפ' דלפי"ז יש אמתלא על מעשה העגל דלא יהא נחשב לחטא, ואף דע"ז הוא משבע מצות בני נח, אפי"ה כיון דלא הוה רק בשיתוף וכדאיתא בסנהדרין (דף ס"ג.) אלמלא וי"ו שבהעלוך (דהא לא כפרו בהקב"ה לגמרי שהרי שתפוהו בדבר אחר) נתחייבו רשעיהם של ישראל כלייה עיי"ש, ולכמה שיטות ב"נ לא נצטוו על השיתוף, עיין בסנהדרין (דף ס"ג.) בתוס' ד"ה אסור, וברמ"א או"ח (סי' קנ"ו), ובנוכ"ת חיו"ד (סי' קמ"ח) ד"ה הנה אני אומר עיי"ש, ולפי"ז אי איכא טענת מודעה לא חטאו.

אך י"ל לפימש"כ בספר יציב פתגם (פרשת משפטים) עה"פ ויראו את אלקי ישראל וגו', ד"ל הטעם דהקב"ה כפה עליהם ההר בעת קבלת התורה, דהלא כתיב בפרשת יתרו (פרשה י"ט-כ) וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר וגו', וכתיב בפרשת ברכה (פרשה ל"ג-כ) ה' מסיני בא וגו', וכדי שלא יסתכלו ויהנו מזיו השכינה, כפה עליהם את ההר כדי לכסות מראה עיניהם עכ"ד, [ועיין בספר המקנה עמ"ס קידושין בהקדמה (אות ג), ונשנית בספר הפלאה עמ"ס כתובות (דף ז') ד"ה מקדש שכתב, דכפיית ההר כגיגית לא היתה כדי לכפותם, רק היתה לשם חופה וקידושין עיי"ש], ולפי"ז לא היתה קבלת התורה ע"י כפיה ואונס, ולית להם אמתלא על מעשה העגל.

ובהואיל משה (שנת תשע"ז אות ק"ד) כתבנו, דאיתא במסכת מנחות (דף מ"ג.) תניא אידך, וראיתם אותו וזכרתם ועשיתם, ראייה (ציצית) מביאה לידי זכירה (מצות), זכירה מביאה לידי עשיה, ורשב"י אומר כל הזריו במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה, כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד (מה להלן שכינה אף כאן שכינה) עיי"ש, ועיין בספרי (פרשת שלח), ר' מאיר אומר וראיתם אותם לא נאמר אלא וראיתם אותו, מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית מעלים עליו כאלו הקביל פני שכינה וכו' עיי"ש.

ולפי"ז לא שייך לומר דכפה עליהם ההר בשביל שלא יסתכלו בשכינה, דהרי חזינן דמי שזריו במצות ציצית זוכה ומקבל פני השכינה, וע"כ דכפיית ההר היתה על קבלת התורה.

ובזה יבואר מאמר המדרש, דעד עכשיו היה מרע"ה סבור דעשה כדין במה שלא הביא תרומת ה' למשכן, כיון דעיקר טעמא דהבאת מחצית השקל למשכן הוא לכפר על חטא העגל, ומאחר דשבט לוי לא חטאו אינם מחויבים, אך כשנסתיימו שבעת ימי המילואים ונסתלק מן הכהונה, והוא משום שסירב בשליחות המקום, דאין לו אמתלא דהוא אינו ראוי לשליחות משום שבא מביאה פסולה, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ובאיסור דודתו דהו"ל בכרת ולא במיתת ביי"ד, שאין ב"נ מוזהר בה, ומעתה דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, לפי"ז לא חטא יוסף במה שהביא דיבתם אל אביהם, ונחשב מכירת יוסף לחטא, ולפי"ז גם הכהנים מחויבים ליתן מחצית השקל, ולכן כעת נצטער על מה שלא הביא תרומתו ודו"ק.

ג) עוי"ל, דאיתא במדרש תנחומא (אות ח'), אדם כי יקריב מכם קרבן, למה אמר אדם ולא אמר איש, ירצה לומר, כי יחטא האדם, כמו אדם הראשון שהתחיל לחטוא, יקריב קרבן עיי"ש, ובספר ילקוט דוד (בפרשתן) כתב, דמה דכתיב אדם כי יקריב רומז על אדם הראשון עיי"ש.

ובספר נפש החיים להגר"ח פלאג"י (מערכת ק' אות כ"א) כתב, דהקרבנות מכפרין על חטא אדה"ר, דאיתא בבראשית רבה (פרשה כ"א), דהקב"ה אמר לאדה"ר לאחר החטא, קומץ עפר של אדמה שנבראת ממנה לא גזול בידך עיי"ש, ובפירושו מהרז"ו כתב, דהכוונה הוא כדאיתא בירושלמי מסכת נזיר (פ"ב-ה"א), מלא תרמוד עפר נטל הקב"ה ממקום המזבח וברא בו אדה"ר עיי"ש, ולכן א"ל הקב"ה הרי בראתיך ממנה ע"מ תשמור מצוותי ואם לאו גזולה היא, ועל ידי שהאדם מקריב קרבן על המזבח הרי הוא כמשיב את הקומץ העפר שנגזל על ידי אדה"ר מן המזבח עיי"ש.

ובספר תורה והלכה פרשת בראשית (דף נ"ז: מדפה"ס) כתב, דזה אי חטא אדה"ר באכילת עץ הדעת תליא בזה, דאיתא במסכת ברכות (דף מ"ח.) עד כמה מזמנין (כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם בדימון ונפקא מינה להוציאם ידי חובתן אם יתנו לו הכוס לברך), עד כזית, ר' יהודה אומר עד כביצה, ולהלן (דף מ"ט.) איתא דפליגי בזה, דר' מאיר סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה בכזית, ור' יהודה סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה כדי שביעה, ואיזו זו כביצה עיי"ש.

ולפי"ז לשיטת ר"י כשאמר הקב"ה לאדה"ר מכל עץ הגן אכל תאכל כפל לשון, שפט אדם הראשון דהיינו שיאכל כדי שביעה מכל שאר האילנות, וע"ז קאי ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, היינו ג"כ אכילה כדי שביעה הוא דאסור, אבל פחות מכדי שביעה אינו אסור, ואדה"ר לא אכל כדי שביעה, ונמצא שלא חטא באכילת עץ הדעת, ובוזה כתב לפרש מה דאיתא במדרש (פרשה י"ט-כ) היא נתנה לי ואוכל, אכלתי לא נאמר אלא ואוכל, אכלתי ואוכל עוד, ולהנ"ל א"ש דה"ק לא אכלתי כדי שביעה הימנו, אלא אכלתי ולא שבעתי והזקקתי לאכול

שואל) כתבו, פיר"ת דשואל הוי מלא ויש מאה אותיות בפסוק, וי"מ דמה עולה בא"ת ב"ש מאה, ובקונטרס פירש אל תקרי מה אלא מאה כלומר שחייב מאה ברכות, וי"מ כדי להשלים מאה באותיותיה וכי קרית מאה הרי כולן עיי"ש.

ובטור חאו"ח (סי' מ"ו) כתב וז"ל, ולפי סדר הגמרא היה ראוי לברך (ברכות השחר) על כל אחת ואחת בשעתה, ולפי שאין הידים נקיות תקנו לסדרן בבית הכנסת, וגם מפני שרבים מעמי הארצות שאין יודעים אותן תקנו שיסדרום בביה"כ ויענו אמן אחריהם ויצאו ידי חובתן, אבל ודאי חובה הוא על כל יחיד ויחיד לברך אותן, דתניא היה ר' מאיר אומר מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום וסמכוה על דרש הפסוקים, והשיב רב נטרונאי ריש מתיבתא דמסא מחסיא, דוד המלך ע"ה תיקן מאה ברכות דכתיב בשמואל (ב-כ"ג) הוקם על, ע"ל בגימטריא ק' הוי, כי בכל יום היו מתים ק' נפשות מישראל ולא היו ידועין על מה היו מתים עד שהחק והבין ברוח הקודש ותקן להם לישראל מאה ברכות וע"כ תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות סדר העולם והנהגתו להשלים ק' ברכות בכל יום, וצריך כל אדם להשהר בהם וכו' עכ"ל.

ובשו"ת יוסף אומץ להחיד"א (סי' ג) האריך בענין מאה ברכות, והביא מהרשב"ץ ז"ל בתשובותיו (ח"ב סי' קס"א) שכתב וז"ל, לא ראיתי בשום מקום בגמ' אם בפני הבית היו מברכין מאה ברכות, אבל אני אומר מסברא שהיו מברכין אותן, שהרי אמרו רז"ל שדוד המלך ע"ה תקנם וסמכו זה למ"ש נאם הגבר הוקם על וכו' עיי"ש, ומצאתי בספר המנהיג שכתב בתחלת ספרו וז"ל, דבר זה מסורת בידינו מאבותינו למשה מסיני שיש עלינו מאה ברכות בכל יום מן התורה מן הנביאין ומן הכתובים וכו', ודרשו חכמים שכשהודיעו לדוד שהיו מתים בירושלים מאה בכל יום עמד ותקן מאה ברכות, ונראים הדברים שאחר שיסדס משה רבינו ע"ה שכחום וחזר ויסדס כלפי מה שראה שהיו מתים מאה בכל יום וכו', ושוב שכחום וחזרו חכמי התלמוד ויסדום עכ"ל.

ויש להרגיש ששום אחד מהמחברים כגון כלבו ואורחות חיים והטור והר"ר אבודרהם שדיברו בענין מאה ברכות, והביאו מ"ש רז"ל שדוד המלך ע"ה תקנם, וכן הרשב"ץ בתשובה הנזכר, לא הביאו דברי המנהיג הללו שכתב דמסורת הוא למשה מסיני.

ובשו"ת פני אהרן (סי' ד) הביא מש"כ המגלה עמוקות (אופן ע"ה), התחיל משה לתקן לישראל מאה ברכות כשנתן מאה אדנים למשכן וכו', ואעפ"י שאמרו רז"ל דוד ראה ברוח הקודש שמתו מאה נפשות עמד ותקן מאה ברכות וכו' וצריך לדעת אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, וכבר אמר משה ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה כמבואר במנחות, הרי שמשה תקן מאה ברכות וכו', וכתב שכן נראה דעת הגאונים שמנו מאה ברכות לאחד מרמ"ח מצות עשה, משמע דמשה רבינו תקנם דאם דוד המלך ע"ה תקנם היאך הוא מרמ"ח מ"ע עכ"ל.

אך י"ל, דאיתא במסכת מנחות (דף כ"ח), ארבע ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת, ר' ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצות עיי"ש, ולפי"ז לכאורה י"ל דמה דקשה ליה לר"מ ולרשב"י דהו"ל לומר וראיתם אותם, א"ש אי ס"ל כר' ישמעאל דמצות ציצית ארבע מצות הן, ולפי"ז יש לרדק דהו"ל לומר וראיתם אותם, וכיון דכתיב אותו ע"כ דקאי על הקב"ה, משא"כ לר"ע דס"ל דמצות ציצית הוא מצוה אחת, א"כ א"ש בפשיטות אמאי כתיב אותו, ולר"ע י"ל דוראיתם אותו קאי על מצות ציצית.

ובשו"ת חלקת השדה (בתשובה בריש הספר דף כ"ג) כתב, דפלוגתתם אי ציצית הוי ארבע מצות או חד מצוה, תליא בפלוגתת ר' יאשיה ור' יונתן אי לחלק צריך קרא ובלא"ה שניהם כאחד במשמע, או דכל אחד ואחד בפני עצמו משמע עד שיפרט לך הכתוב יחדיו, דהתורה אמרה גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך וגו', ואי ס"ל דבעינן קרא לחלק מסתבר לומר דכל הציצית מצוה אחת הן דמהיכי תיתי לחלקן לד' מצות, משא"כ אי ס"ל דלחלק לא צריך קרא י"ל דכל ציצית הוי מצוה בפ"ע, וכתב שם לבאר דר' ישמעאל ור"ע אזלי לשיטתייהו במסכת שבועות (דף כ"ז) גבי נשבע לבטל את המצוה, דמשמע דפליגי ר' ישמעאל ור"ע בהאי מילתא אי לחלק צריך קרא עיי"ש.

ולפי"ז אי ס"ל לחלק לא צריך קרא ס"ל דמצות ציצית ארבע מצות הן, ולפי"ז יש לרדק דהו"ל לומר וראיתם אותם, וע"כ דקאי על הקב"ה ומוכח דמותר להסתכל בשכינה, משא"כ אי ס"ל לחלק צריך קרא, אז ס"ל דמצות ציצית הוי מצוה אחת, א"כ א"ש בפשיטות אמאי כתיב אותו, וי"ל דאסור להסתכל בשכינה.

ובזה יבואר מאמר המדרש, דעד עכשיו היה מרע"ה סבור דעשה כדין במה שלא הביא תרומת ה' למשכן, כיון דעיקר טעמא דהבאת מחצית השקל למשכן הוא לכפר על חטא העגל, ומאחר דשבט לוי לא חטאו אינם מחויבים, אך כעת שנאמר לו אדם כי יקריב מכם קרבן לה' וגו', דהקרבנות באים לכפר על חטא אדה"ר, ע"כ דס"ל לחלק לא צריך קרא, ולפי"ז מותר להסתכל בשכינה, ומעתה אין לומר דכפיית ההר היתה כדי שלא יסתכלו בשכינה, ולפי"ז קבלת התורה היתה על ידי כפייה ואונס, ואיכא טענת מודעא, ולא אמרינן דמחצית השקל בא לכפר על העגל, ואין מקום לפטור את הלויים מתרומת המשכן, ולכן עכשיו נצטער משה על שמנע עצמו מלקיים מצוה זו ודו"ק.

ד) עוי"ל, דבהגדה של פסח ברית מטה משה הביא בשם ספר מנחה בלולה, אדם כי יקריב מכם, מכ"ם נוטריקון מאה, רמז למאה ברכות מה"ת עיי"ש.

ואיתא במסכת מנחות (דף מ"ג), תניא, היה ר' מאיר אומר, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך, וברש"י "מה" קרי בה מאה, ובתוס' (ד"ה

ונעלם ממנו דברי הרב המנהיג שכ"כ דמשה רבינו ע"ה תקנס, ועכ"פ מבואר מדברי המנהיג והמגלה עמוקות דחיוב מאה ברכות הוי מ"ע מה"ת, וכן הבעל ה"ג מונה במנין העשין דמ"ע לברך מאה ברכות בכל יום, ואחריו נמשכו שאר מוני המצוות עד זמן הרמב"ם, אמנם הרמב"ם והרמב"ן בספר המצוות (שורש הראשון) ס"ל דקרא אסמכתא בעלמא וחיובו רק מדרבנן עיי"ש בדבריו באריכות, ועיין בשדי חמד (כללים מערכת ח' כלל ל"ד) שהביא מהרב דובב שפתי ישנים, דלפירוש רש"י דקרי ביה מאה משמע דהוי דרש גמור מה"ת, ולפירושים אחרים שהביאו תוס' נראה דהוי אסמכתא בעלמא מדרבנן עיי"ש.

ולפלפולא י"ל דזה אי חיוב מאה ברכות בכל יום הוי מה"ת, תליא אי ס"ל יש אם למקרא או יש אם למסורת, דבגמרא (שם) קאמר ר' מאיר, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך וברש"י קרי ביה מאה, ולפי"ז י"ל, דאי ס"ל יש אם למקרא שפיר י"ל אל תקרי מה אלא מאה והו"ל דרש גמור וי"ל דחיובו הוא מה"ת, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת הו"ל רק אסמכתא, דהרי כתיב מה ולא מאה, וחיוב מאה ברכות אינו אלא מדרבנן.

ולכאורה לפי"מ דאיתא במסכת ע"ז (דף ד'), לא חטאו ישראל אלא כדי להורות תשובה, ולפי"ז אין שום חטא בעשיית העגל, ול"ש לומר דהמחצית השקל בא לכפר על חטא העגל, אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לע"ז שפיר י"ל דלכן חטאו בע"ז כדי שנדע דתשובה מהני, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות תשובה, דהא על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

אמנם דבר זה אי מהני תשובה על חטא דע"ז או לא תליא אי ס"ל עשה דוחה שני לאוין או לא, דבספר חמודי צבי (פרשת מטות) כתב הטעם דעל חטא דע"ז לא מהני בתשובה, לפי"מ דאיתא במסכת יומא (דף פ"ו), א"ר יוחנן, גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה (לא יוכל בעלה הראשון וגו'), שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה' עיי"ש, ולפי"ז הטעם דמועיל תשובה על עבירה משום דאמרינן דעשה דתשובה דוחה הל"ת דעבירה, וכ"ז תינת בשאר עבירות דליכא רק מעשה העבירה, דהמחשבה ל"ה עבירה, דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה כדאיתא במסכת קידושין (דף ל"ט), וליכא רק חד ל"ת שפיר אמרינן דהעשה דתשובה דוחה הלאו, משא"כ בע"ז דהמחשבה נמי נחשב לחטא כאלו עשה מעשה, דכתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכתב המהרש"ל בביאורו על הסמ"ג (ל"ת א') דמהאי קרא ילפינן איסור ע"ז במחשבה, כמש"כ הסמ"ג שלא להעלות במחשבה ח"ו שיש שום אלהים זולת ה', דכן משמע לך אפילו כשגלוי לך לבד דהיינו במחשבת לבך עיי"ש, נמצא דבחטא דע"ז יש בה ב' לאוין, מה שחשב לעבוד ע"ז, ועצם המעשה שעבד לע"ז, וכיון דאמרינן דאין עשה דוחה שני לאוין לכן אמרינן דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש.

והפמ"ג בשושנת העמקים (כלל ב') הביא דברי הפנ"י בביצה (מ) דנקט בפשיטות דעשה דוחה ב' לאוין, מהא דאמרינן במסכת נזיר (דף מ"ח:) מה לי חד לאו מה לי תרי לאוין עיי"ש, וכתב ע"ז הפמ"ג דאי מהתם ילפת נמצא דפליגי בכך ר"י ור"ע, (דהתם ילפינן מקרא נזיר וכן כה"ג מטמאין למת מצוה, ור"ע מצריך לימוד מיוחד לכ"ג שהוא נזיר שטמא למת מצוה, ור"י אמר דכיון דילפינן לנזיר ולכ"ג ממילא דגם כ"ג שהוא נזיר שטמא דמה לי חד לאו ומה לי תרי לאוין, הרי דר"ע שפיר מחלק בין לאו אחד לתרי לאוין), וא"כ הדרינן לכללא דהלכה כר"ע מחבירו עיי"ש, והאריכו בזה האחרונים.

והרמב"ם בהל' כלאים (פ"י הל"א) כתב, המלביש את חבירו כלאים, אם היה הלוכש מזיד, הלוכש לוקה, והמלביש עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, ואם לא ידע הלוכש שהבגד כלאים והמלביש מזיד, המלביש לוקה והלוכש פטור עכ"ל, ומקורו בתוספתא במכות (פ"ג ט'), ומהר"י קורקוס כתב הטעם משום דכתיב לא תלבש שעטנן קרי ביה לא תלביש עיי"ש, ומש"כ הרמב"ם שאין המלביש לוקה כי אם כשלבשו שוגג, וכמו שכתב שם דטומאת כהן אין המטמא לוקה כי אם כשהמתטמא שוגג, תמה הכס"מ שם דמנא ליה הא, ומפשט התוספתא מוכח דאין חילוק רק דאפילו כשהלוכש מזיד איכא עבירה בפני עצמו להמלביש, וכתב באתון דאורייתא (כלל ב') דלפי"ז נמצא ג"כ דהלוכש כלאים לעצמו לוקה שמונים משום מלביש ומשום לובש, וכ"כ המנחת חינוך (מצות תקי"א) עיי"ש, ולפי"ז קשה על דעת הר"ש מקינן בספר הכריתות דאין עשה אחת דוחה ב' ל"ת, ואמאי הרי עיקר דין עדל"ת ילפינן מכלאים בציצית ושם הרי הוי שני לאוין משום מלביש ומשום לובש עכ"ק.

ומו"ר הגאון האדיר מווייטצען זצ"ל בספרו אלף דבר כתי" (אות שמ"ג) כתב, דהכס"מ כתב משום דכתיב לא תלבש שעטנן קרי ביה לא תלביש, וכדאמרינן במסכת נזיר (דף מ"ד) דהמגלח את הנזיר עובר ג"כ בלאו דכתיב ותער לא יעבור על ראשו קרי ביה לא יעבור דהיינו שאדם אחר אסור להעביר שער הנזיר עיי"ש, ולפי"ז י"ל לפי"מ דכתב רש"י"ל במסכת קידושין (דף פ"ג) דר"ש דס"ל יש אם למקרא, היכא דלא מכחשי אהרדי דרשו שניהם מקרא ומסורת, וא"כ ה"ה הכא דליכא סתירה שפיר מחייב משום לובש ומשום מלביש, אבל למ"ד דדריש רק יש אם למסורת לא נוכל לחייבו ב' רק משום המסורת, ולפי"ז יוצא לנו דבר חדש דאי ס"ל יש אם למקרא ילפינן מכלאים בציצית דעשה דוחה ב' לאוין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת אז אמרינן דדחי רק חד לאו עכ"ד מו"ר זצ"ל.

ובזה יבואר מאמר המדרש, דעד עכשיו היה מרע"ה סבור דעשה כדין במה שלא הביא תרומת ה' למשכן, כיון דעיקר טעמא דהבאת מחצית השקל למשכן הוא לכפר על חטא העגל, ומאחר דשבת לוי לא חטאו אינם מחויבים, אך כעת שנאמר לו אדם כי יקריב מכם קרבן לה' וגו', ומה דכתיב מכם הוא רמז למאה ברכות, ומינה דס"ל יש אם למקרא, ועשה דוחה שני לאוין, ומהני תשובה על חטא דע"ז, וא"כ יש לבני ישראל אמתלא על עשיית העגל, ולא אמרינן דמחצית השקל בא לכפר על העגל, ואין מקום לפטור את הלויים מתרומת המשכן, ולכן עכשיו נצטער משה על שמנע עצמו מלקיים מצוה זו ודו"ק.

בהיותם שקועים בגילולי העכו"ם נאמר למה לי רוב זבחיכם, שעל ידי הקרבנות מצאתם מקום לטענת בעבודת אלילים לילך אחר רוב האומות, אך לעתיד לבוא באשר כל העמים יריעו לאלקים לעבדו שכס אחד, תבטל טענת זה, ולכן לעתיד לבוא עולותיהם וזבחייהם יהיו לרצון על מזבחי, כי תבטל טענתם שמלפנים, יען כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים, שאז אהפוך אל כל העמים לעובדו ובטל רובא דידהו.

ומעתה יתבאר שפיר הא דהקפידה תורה שלא יזכר שם אלקים ואל בפרשת הקרבנות, דמאחר דמקרבנות למדנו דאזלינן בתר רוב, ומעתה עלול להתעורר טענתם של הכופרים לומר דנלך אחר אומות העולם ונעבוד אלוהיהם כי המה הרוב, ולכן לשלול מחשבת טעות זו לא הזכירה תורה שם אלקים אשר הוזכרו אצל ע"ז, כדי לשרש טענה זו מליבנו, וטעמא דבאמת אין כאן מקום לילך בתרייהו, אף דבעלמא אזלינן בתר רוב, דכיון דהשראת השכינה הוא בבית המקדש והוא מקום קבוע, וקיי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה ותו אין כאן רובא, ולכן בטלה טענותיהם.

ולכן מיד כשפתח הכתוב בפרשת הקרבנות דמינה ידעינן דאזלינן בתר רובא, והקב"ה ביקש להוציא מטענת העכו"ם דבעינן למיזל בתרייהו, ולכן הקדים להזכיר וידבר ה' אליו, והזכיר דייקא שם ה' להורות דאל יטעו בדברי שקר לומר שחלק המקום כח לאלילים לעובדם ח"ו מטעם דאינהו רובא. וטעמא דמילתא דלא אזלינן בתרייהו מאהל מועד, ורמזו דהוי מקום קבוע, וכיון שכל קבוע כמחצה על מחצה, א"כ בזה נדע לענות לכסילים כאוולתם דליכא ממש בדבריהם עכ"ד עיי"ש.

ובספר טיב לבב כתב לבטל טענת אומות העולם, דאיתא במדרש רבה שמות (א-י), בשעה שעבר שלמה על לאירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים וגו', עלתה יו"ד שבירבה וקטרגה עליו וכו', תני ר' שמעון בן יוחאי, ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקב"ה אמר לפניו וכו' הרי שלמה מבקש לעקור יו"ד ממני, אמר ליה הקב"ה שלמה ואלף כיוצא בו בטלין ודבר ממך אינו בטל עיי"ש, הרי דאות אחת מן התורה אינה בטלה אפילו באלף, ונודע דכל אחד מישראל יש לו אחיזה באות אחת מהתורה. וידוע מדורשי רשומות שאמרו דתיבת ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה, וא"כ כל אחד מס' רבוא נשמות ישראל הוא כנגד אות אחת מן התורה, ומעתה אין ממש בטענת האומות, כיון דבני ישראל אחוזים הם באותיות התורה אין שייך בהם ביטול עכ"ד.

ובספר שפת אמת לר' ישמעאל הכהן פרשת יתרו (מ"ה), כתב, דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם לא שייך לומר דיש ס' רבוא אותיות דווקא מכוונים לס' רבוא שורשי נשמות, דהרי יש תיבות יתירות לחנם כלשון בני אדם, רק אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם אז שפיר יש לומר דישאר ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה עכ"ד.

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר: ובמדרש תנחומא (אות ב) איתא, ילמדנו רבינו, העובר לפני התיבה וטעה ולא הזכיר ברכת המינים מנין שמחזירין אותו, כך שנו רבותינו, העובר לפני התיבה וטעה, בכל ברכות כולן אין מחזירין אותו, טעה בברכת המינים מחזירין אותו ואומרה בע"כ, ומפני מה מחזירין אותו, חיישינן שמא מין הוא שאם יהא בו צד מינות קלל עצמו ועונין הקהל אמן ע"כ, ותמוה שייכות השאלה לקראי דריש פרשתן.

והנבס"ד, עפימ"ש"כ בספר שמע יעקב (בפרשתן) לבאר מה דאיתא במסכת מנחות (דף ק"ג), תניא, א"ר שמעון בן עזאי, בוא וראה מה כתיב בפרשת הקרבנות, שלא נאמר בהן לא אל ולא אלקים אלא ה', שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק (לאומרים רשיות הרבה הן והדבר מוכיח שזה ששמו כך ציום להקריב לו מנחה וזה ששמו כך ציום להקריב פרים וזה אילים לכך נאמר בכולם ריח ניחוח לה) עיי"ש, ופירשו הקדמונים הכוונה, לפי ששם אל ואלקים כתובים בע"ז, כי לא תשתחוה לאל אחר, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, על כן הקפידה התורה ולא אמרה בהם לא אל ולא אלקים, שלא יטעו לומר כי הוא יתברך שהוא אלקים על כל אלקים חלק כבוד לאלקים אחרים להיות מקריבים להם קרבנות, לפיכך נאמר שם ה' המיוחד להורות ביטולה של ע"ז ולשרש אחריה עכ"ד.

ולכאורה צ"ב וליתן טעם למה דייקא כאן במעשה הקרבנות היה מקום לחוש שיטעו בני ישראל לילך אחרי אלהי נכר, מה שלא מצינו במצוות ובחוקי תורה אחרים שהקפידה תורה שלא להזכיר שם אלקים.

אך י"ל, דאיתא במד"ר ויקרא (פרשה ד-י), א"ר אלעשא, גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה, כתוב בתורתכם אחרי רבים להטות, אנו מרובים מכם, מפני מה אין אתם משוין עמנו בע"ז עיי"ש, והנה הא דאזלינן בתר רובא דליתא קמן ילפינן במסכת חולין (דף י"א), לדעת כמה אמוראים מתורת הקרבנות, או מרישא של עולה דכתיב ונתח אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחיה, וניחוש שמא ניקב קרום של מוח, אלא לאו משום דאזלינן בתר רובא, או מאליה דאמר רחמנא חלבו האליה תמימה, או משחיטה עצמה עיי"ש.

ולכן כיון שמפרשת הקרבנות ידעינן דאזלינן בתר רובא, כאן מצאו אומות העולם מקום לקנטר את ישראל דניזול בתרייהו לעבוד את אליליהם בטענה דאינהו רובא.

ובזה יש לפרש מה שהוכיחם הנביא (ישעיה פרק א-י"א), למה לי רוב זבחיכם אמר ה', דהיו עובדי ע"ז באמתלא דילפינן מענין הקרבנות דאזלינן בתר רוב, ולכן אמר הנביא למה לי רוב זבחיכם, שעדיף שלא תתעסקו כלל בקרבנות, ובכך לא תצדיקו עצמכם לילך בתר רובא דעלמא לעבוד ע"ז.

ובזה יש לפרש מה דכתיב (ישעיה פרק נ"ו-י), והביאותים אל קדשי ושמתים בבית תפילתי עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים, כי לשעבר

ובהואיל משה (שנת תשע"ו אות צ"ד) הבאנו מש"כ בספר יציב פתגם (בפרשתן) דהמדרש והש"ס דילן פליגי בהא, דאיתא במסכת ברכות (דף ט), ההוא צדוקי דהוה בשבכותיה דריב"ל הוה קא מצער ליה טובא בקראי, יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין כרעיה דערסא ועיין ביה, סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה, כי מטא ההיא שעתא ניים, אמר שמע מינה לאו אורח ארעא למעבד הכי, ובתוס' (ד"ה ההוא) כתבו, אע"ג דהצדוקים מורידין ולא מעלין היינו בידי אדם אבל בידי שמים לאו אורח ארעא להענישם עיי"ש, ולקמן (דף ט) איתא, הנהו בריוני (פריצים) דהוה בשבכותיה דר' מאיר והוה קא מצער ליה טובא, הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עליוהו כי היכי דלימותו, אמרה ליה ברוריא דביתהו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב אלא בעי רחמי עליוהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם עיי"ש, וא"כ לכאורה יש מקום למנוע מתפלת ברכת המינים לקללם, ועיין בספר יערו דבש (דרוש א' בברכת ולמלשינים) שכתב, ישים על לבו שיהיה נעקר מינות מישראל ושיהיו מאמינים וכו' עיי"ש, וכפי הנראה שנוזהר בזה שלא לבקש על המינים בפרטיות אלא בכלליות על המינות שתיקרו מן העולם והיינו דליהדרו בתשובה.

ולפי"ז יש לבאר שיטת המדרש והירושלמי שמחזירין אותו ואומרה בע"כ, דאף שהשמיט לומר ברכות המינים עדיין אין כאן הוכחה שהוא מין, דשמא נמנע מלאומרם דכסבור שברכת המינים הוא לקללם, והוא סובר שאין ראוי לקללם אלא לבקש עליהם שיחזרו בתשובה, ולכן צריך לכופו שיחזור ויאמר כפי תיקון אנשי כנה"ג, אך כ"ז שייך דווקא אי מהני תשובה לע"ז, דאז שייך לומר שנתכוון שגם המינים יחזרו בתשובה ולכן לא אמרה, משא"כ להנך דיעות דלא מהני תשובה לע"ז, וכפי שהארין בזה בכפות תמרים עמ"ס יומא (דף פ"א) א"כ לא שייך לבקש על המינים דליהדרו בתשובה דאין להם תקנה עד שימותו, וכדאיתא במסכת ע"ז (דף י"א) כל הפורש ממינות מיית עיי"ש, ולפי"ז הטועה בברכת המינים מסלקין אותו מיד דחיישינן שמא מין הוא כיון דלא שייך לומר כנ"ל בסיבת מניעת אמירתו, ולפי"ז מובן היטב דבזה פליגי המדרש והש"ס דילן, דהתנחומא ס"ל דשפיר מהני תשובה לע"ז ומשו"ה אין לחוש שמא מין הוא, משא"כ הבבלי ס"ל דלא מהני תשובה על ע"ז ולכן יש לחוש שמא מין הוא ומסלקין אותו עכ"ד.

ומעתה יבואר מאמר התנחומא, דכיון דאמר הכתוב וידבר ה' אליו, וחזינן דהתורה לא הזכיר לא אל ולא אלקים אצל קרבנות, והטעם הוא כדי שלא יבואו לטעות ולילך אחר רוב עובדי ע"ז, ולכאורה הלא בלא"ה לא ילכו אחר הרוב כיון דישראל נוטריקון יש ששים רבוא אותיות לתורה וכנ"ל, וע"כ דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וס"ל עד ולא עד בכלל, ולא מהני תשובה על חטא דע"ז, ולפי"ז בטעה בברכת המינים יש מקום לחשוש שמא מין הוא וצריך לסלקו, שהרי אי אפשר לומר שכוונתו היתה דליהדרו בתשובה, ולכן נתעורר לשאול בדין זה ודר"ק.

ואיתא במסכת יומא (דף פ"א), אמר ר' לוי, גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקין, ר' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל וכו' עיי"ש, ובספר תוספת יום הכיפורים הביא מספר תאוה לעינים שכתב, דפליגי אי מהני תשובה לע"ז, דר' לוי ס"ל דגדולה תשובה שיש בה כח לכפר אף שכפר בעיקר ועבד עבודה זרה שזהו עד כסא הכבוד, דגם לחטא דע"ז מהני תשובה, ור' יוחנן ס"ל דעל כל דבר תשובה מכפרת חוץ מעובד עבודה זרה וכופר בעיקר וזהו ולא עד בכלל, דלחטא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש.

ובדרשות אור חדש להחיות יאיר ביאר בזה הכתוב ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה', דמבואר בחו"מ (ס" מ"ג סכ"ז) דבלשון בני אדם עד ולא עד בכלל עיי"ש, ונמצא דאי דברה תורה כלשון בני אדם אזי אמרינן עד ולא עד בכלל ולא מהני תשובה על חטא דע"ז, ובזה יבואר הכתוב ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב דמועיל תשובה לכל שבי פשע ביעקב ואף לע"ז, וזהו משום "נאום ה'" שהוא דיבור של השי"ת ואינו כלשון בני אדם דלא דברה תורה כלשון בני אדם וממילא עד ועד בכלל ומועיל תשובה לכל עכ"ד.

וכתב בדרשות חוות יאיר לבעל האור חדש, דדבר זה דעד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל, תליא בפלוגתא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם או לא דברה, לפי"מ דאיתא בחו"מ (ס" מ"ג סעף כ"ז) ראובן הוציא שטר חוב על שמעון שזמנו ה' בניסן, ושמעון הוציא שובר שנכתב בחמשה בניסן כתוב בו שמחל ראובן לשמעון כל תביעות שהיו עליו עד אותו היום, ראובן גובה שטרו, דבלשון בני אדם משמע עד ולא עד בכלל עיי"ש, ומעתה אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם אזי עד ולא עד בכלל, אבל אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם אז אמרינן עד ועד בכלל עכ"ד, וכ"כ בספר עזרא (דרוש ד' לתשובה).

ואיתא במסכת ברכות (דף כ"ח), תנו רבנן, שמעון הפקילי (מוכר פקולי צמר גפן) הסדיר י"ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה, אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים, עמד שמואל הקטן ותקנה, לשנה אחרת שכחה והשקיף בה (חשב לזכור אותה) שמים ושלש שעות ולא העלוהו, ופריך אמאי לא העלוהו, והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת הצדוקים מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא, ומשני שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה וכו' עיי"ש.

וכתב הטור באו"ח (ס" כ"ז) וז"ל, שליח ציבור שטעה באחת מכל הברכות שדלג אותה וכשמזכירים אותו יודע לחזור למקומו אין מסלקין אותו, אבל אם דלג קללת ולמלשינים מסלקין אותו מיד שמא אפיקורס הוא, ועיין בב"י שהביא דכן כתוב התר"י, ושמשמע מדבריו שאם טעה בברכת ולמלשינים מסלקין אותו מש"צ עיי"ש, ומבואר מזה דלא כהמדרש דילן דס"ל דאין מסלקין אותו כלל אלא מחזירין אותה ואומרה בע"כ.

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם קרבן ל' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם: איתא במדרש רבה (פרשה א-ב) רבי אבהו פתח, ישוּבו יושבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן וגו' (הושע י"ד-ה), ישוּבו יושבי בצלו אלו הגרים שבאים וחסין בצלו של הקב"ה, יחיו דגן נעשו עיקר כישראל כמה דתימר בזכריה (פרשה ט-י"ז) דגן בחורים ותירוש ינוכב בתולות, ויפרחו כגפן כמה דתימר בתהילים (פרשה פ-ט) גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה עיי"ש, וצ"ב השייכות יש להפסוק ישוּבו יושבי בצלו דקאי על הגרים לריש פרשתן.

והנבס"ד, עפ"מ ש"כ בספר חרדים עה"ת (בפרשתן), דאיתא בזוה"ק (פרשת שלח דף קס"ד), קרבנא שלים אקרי מילת הבן, והיינו דקאמר אדם, אדם כשהוא מקריב מכם בנו למילה הוא ודאי מבחר ונקרא לה, ובתיבת מכם רמוזה המילה, דעולה במספר קטן עשר, וג' אותיות הרי י"ג, וגם מילה במספר קטן עולה י"ג עכ"ד, וכ"כ בספר עוללות אפרים (מאמר ת"ח) וז"ל, אדם כי יקריב מכם קרבן לה, מכם בגימטריא זו במילה, שהאדם מקריב ממש מגופו לה' עכ"ל.

ובספר תורת משה להחת"ס (ע"פ אדם כי יקריב מכם) כתב וז"ל, יש לרמוז דקיי"ל ערל אינו נכנס אלא משלח קרבנותיו, וכיון שמשלח אינו סומך דאין השליח סומך, והיינו אדם כי יקריב מכם קרבן פירוש שיקריב תחילה קרבן מעצמו מגופו שהוא המילה, אז אם מן הבהמה יקריב אותו פתח אוהל מועד ולא על ידי שליח ועיי"ש וסמך ידו עכ"ל.

ואיתא במדרש ויקרא רבה (פרשה כ"ז-י) א"ר יצחק משפט אדם ומשפט בהמה שוים, משפט אדם וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ומשפט בהמה וביום השמיני והלאה ירצה עיי"ש, ועיין בילקוט פרשת לך (אות פ"א) דכל מי שהוא מגיש את בנו למילה כאלו כהן גדול מקריב מנחתו ונסכו על גבי המזבח עיי"ש, הרי שמצוות מילה לשמונה הו"ל דומיא כהקרבת קרבן להשי"ת, ולכן כשם שקרבן מיום השמיני והלאה ירצה כן המילה,

אך איתא במד"ר פרשת תצא (פרשה ו-א), ולמה התינוק נימול לשמונה ימים, שנתן הקב"ה רחמיו עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו וכו' עיי"ש, ובספר מאיר עיני חכמים (ת"א סי' ס"ז) כתב, דלכאורה נימא דהמצוה יהיה מגין על התינוק, אך כיון דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא לא אמרינן כן עיי"ש, היוצא לנו מזה דאי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, אז י"ל דהמצוה יהיה מגין על התינוק, והטעם דמלין התינוק לשמונה דמצות מילה הוא כקרבן, משא"כ אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, י"ל הטעם דמלין לשמונה כדי שיתחזק כחו, ולא משום דמילה הוא כקרבן.

ובהואיל משה פרשת ויקרא (אות ה) הבאנו מכ"ק האדמו"ר מצאנז-זוועהיל צצ"ל (פרשת לך שנת תש"ס) לפרש, מה דאמרינן במסכת יבמות (דף מ"ז), גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו

מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים סחופים ומטורפים ויסורינן באים עליהם וכו' עיי"ש, והנהגה הא דצריכים לומר להם כן, משום שמא יחזרו לסורם בראותם כשנתגיירו באים עליהם כל היסורים האלה, כדאיתא במסכת יבמות (דף מ"ח:), מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסורים באים עליהם, ולא הגינו עליהם המצוות שקיימו כשנתגיירו, וע"כ הא דלא הגינו עליהם המצוות והמעש"ט שעשו, משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

ולפי"ז יצא לידון בדבר החדש דזה דמקבלין גרים או לא, והיינו משום דחיישינן שמא יחזרו לסורם כשיבא עליהם יסורים, יהא תלוי אי אמרינן שכר מצוה בהאי עלמא איכא או לא, דאי אמרינן דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ליכא למיחש דלמא יבאו עליהם יסורים כשיקיימו המצוות, וגם שמא יחזרו לסורם, דהוה כספק ספיקא, דמסתברא שלא יבאו עליהם יסורים, ויקבלו שכר מצוותם בהאי עלמא, ומשו"ה שפיר אמרינן דמקבלים גרים, אבל א"א דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולא יגיין עליהם המצוות שקיימו, א"כ מילתא דשכיחא הוא שיבאו עליהם יסורים ושמא יחזרו לסורם, ומשו"ה אין מקבלין גרים עכ"ד.

ומעתה יבואר דברי המדרש, מדכתיב כאן אדם כי יקריב מכם קרבן לה' וגו', והיינו שהאדם צריך להקריב קרבן מעצמו להסיר ערלתו מבשרו אשר נחשב כקרבן, ומעתה י"ל דלכן מלין לשמונה משום דמילה הוא כקרבן, ומעתה י"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ואז מקבלין גרים, ולכן הביא הך קרא ודו"ק.

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם קרבן ל' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם: ואיתא במדרש פסיקתא זוטא פרשת ויקרא (א-ב), כשביקש בלק מבלעם לקלל את ישראל, אמר לו בלעם, הכתובים חלקו כבוד לישראל דכתיב אדם כי יקריב מכם קרבן ולא מן האומות העולם, ואיך אקללם עכ"ל.

והנבס"ד, עפ"מ ש"כ בספר משען המים (בפרשתן) לבאר מאמר המדרש הנ"ל, לפימ"ש"כ באלשיך הקדוש עה"פ אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה וגו', דבאמת האדם היה ראוי ליקרב לה' בעבור חטאתו, אלא שהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו נתן את הבהמה תמורתו, ולכן בשעת ההקרבה צריך האדם לומר בלבו הן כל הדברים הללו שחיטה הפשט וניתוח וכו' היה ראוי ליעשות בגופי ובאברי כדי שאשוב לה', ואיתא בספר עשרה מאמרות דתשובה אינה מועלת רק לישראל ולא לב"נ, ואיתא במדרש תנחומא (פרשת האינו) כתיב ישא ה' פניו אליך, וכתוב אחר אומר אשר לא ישא פנים וגו', עושה תשובה נושא לו פנים, יכול לכל, ת"ל אליך ולא לאומה אחרת וכו' עיי"ש.

ונודע מה שכתב הפרמ"ג (י"ד סי' ס"ב מ"ז סק"א) ובשער התערובות (פ"א תקיפה ג'), דבכ"ן נח לא מהני ביטול ברוב, דאחרי רבים להטות בישראל נאמרה ולא בכ"ן נח עיי"ש, ולפי"ז א"ש למה לא מהני תשובה לב"נ, כיון דכל הטעם דתשובה מהני הוא ע"י שהקב"ה מבטל העונות ברוב, א"כ תינח בישראל דנוהג בהם דין רוב ומיעוט ושייך בהו ביטול ברוב, משא"כ בב"נ דלא מהני ליה ביטול ברוב, גם תשובה לא מהני להו.

אך כתב בשו"ת ברית אברהם יור"ד (סי' כ"ד) דהא אי בכ"ן נח מהני רוב או לא, תליא אי מה שאמרה תורה הלך אחר הרוב, היינו דגם אם יש רוב נשאר ספק, אלא שהתורה התירה לנו ספק זה מדין אחרי רבים להטות, [וכדעת הר"ש מפליזי המובא בשיטה מקובצת בבא מציעא (דף ה' ג') גבי עשירי ודאי ולא עשירי ספק] דלפי"ז דוקא בישראל דגלי לן קרא אמרינן כן, משא"כ בכ"ן נח דלא גלי קרא, הוי כמו כל ספק דאסור לב"ן נח, כמו שכתב במלא הרועים (ערך ב"נ אות כ"ב), אבל אם נאמר כדעת הראשונים הסוברים דדין אחרי רבים להטות הוא דין ודאי, שהספק נתברר לנו ע"י הרוב, גם בב"נ אזלינן בחר רוב עכ"ד.

ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא שתייתי (סי' ס"א) כתב, דזה אי רוב הוה ודאי או רק ספק תליא אי ס"ל ספיקא מה"ת לקולא או לחומרא, דהרמב"ם דס"ל בה' טומאת מת (פ"ט ה"י) ובה' כלאים (פ"י ה"י) דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא ורק מדבריהם הוא לחומרא, ס"ל כהשיטמ"ק דרוב אינו בירור גמור, וכיון דהתורה אמרה דאזלינן בתר רובא חזינן מזה דלא בעינן ודאי היתר דגם רוב ספק הוא, ואפי"ה התירה התורה, א"כ ע"כ דכל ספק שריא מה"ת, דאל"כ היכא אזלינן בתר רוב, הא ספק לחומרא וגם הרוב אינו ודאי רק ספק.

והרשב"א במסכת קידושין (דף ע"ג) ובתורת הבית הארוך (בית ד' שער א') דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, ס"ל כהתוס' דרוב הוה ודאי, ומה שהתירה התורה ואמרה דניזול בתר רובא, משום דברוב גילתה התורה דספק הלז הוא ספק קרוב יותר משאר הספיקות, ואינו ספק שקול, וע"כ אזלינן בהו בתר רוב, אבל בכל שאר הספיקות מחמרינן מה"ת עיי"ש.

ונודע שבלק ביקש לקלל את ישראל ע"י שיעורר קטרוג בגין חטא העגל, ובכ"ן יהא מקום שתחול הקללה, וכמש"כ בתרגום יונתן (פרשה כ"ד-א) עה"פ וישת אל המדבר פניו, ושוי למדברא אנפוי למדכר עליהון עובדא דעיגלא דעברו תמן, אמנם כבר כתבו המפ' דלכאורה יש להם אמתלא על אותו מעשה, לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא, (שאם יזמינן לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס) עיי"ש, ולפי"ז יש להם אמתלא על אותו מעשה שלא ייחשב להם לחטא.

ובטעם הדבר דתשובה לא מהני לב"ן נח, כתבו המפרשים, דהלא הקשו דאיך מועיל תשובה, והלא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, וצ"ל דבני ישראל נחשבים בניס למקום, והקב"ה יכונה להם בשם אב, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול, וכל זה אתי שפיר לגבי בני ישראל, משא"כ באומות העולם שנחשבים כעבדים למקום והקב"ה חוי לדידהו כמלך אשר אין כבודו מחול, ולכן לא מועיל להם תשובה.

ואיתא במדרש מובא בילקוט ראובני (פרשת בלק) עה"פ ויאמר אליהם לינו פה הלילה, ושרי מדין להיכן הלכו, אמרו כלום יש אב שמקלל את בנו.

ומעתה מבואר כוונת המדרש, דאמר דהכתובים חלקו כבוד לישראל באמרו מכס ולא מן אומות העולם, וטעמא משום דעיקר הקרבן הוא לשוב בתשובה ואצל אומות העולם לא מועיל תשובה, והיינו משום דישאל המה בניס למקום משא"כ אומות העולם, ומעתה כיון שהמה בניס למקום האיך אקללם עכ"ד.

ועפ"י דרכו י"ל, דבהואיל משה (פרשת נח) כתבנו למה מועיל תשובה רק לישראל, [ועיינן בבני יששכר חודש סיון (מאמר ב') אות ה'), שהביא כמה טעמים ע"ז], לפימש"כ בספר ברית שלום פרשת כי תשא (דף נ"ט. מדרש"ס) לפרש מה שאומרים בתפילת אל מלך יושב על כסא רחמים וכו' מוחל עונות עמו מעביר ראשון ראשון וכו', דאיתא במסכת ע"ז (דף ע"ג), המערה יין נסך מצרצור קטן לבור אפילו כל היום כולו קמא קמא בטל עיי"ש, ואיתא ביר"ד (סי' קל"ד סעיף א') דיין נסך שנתערב ביין של היתר אוסר בהנאה בכל שהוא, במה דברים אמורים כשהורק היין המותר על טיפה של יין נסך, אבל אם עירה יין נסך מצרצור קטן לתוך הבור של יין (היתר), אפילו עירה כל היום, ראשון ראשון בטל וכו' עיי"ש.

ונודע שיטת הרא"ש בפרק גיד הנשה, דאם נתערב דבר מועט של איסור בתוך של היתר הכל מותר באכילה, ואפילו אותו חתיכה של איסור מותר לאכול, דמאחר שנתבטל ברוב נהפך אותו איסור ונעשה היתר לגמרי כי כן גזרת הכתוב עיי"ש.

וזה י"ל גם בנידון דידן, דהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו הרוצה לזכות את בריותיו, ולהרבות הזכיות על העונות, לכן כשרואה הקב"ה שהזכיות והעונות שוים ושקולים הם, נוטל כל הזכיות בבת אחת ונותן לתוך המדה, ואח"כ נותן לתוכו העונות כל אחת ואחת בפני עצמה, כדי שיהיה ראשון ראשון בטל, ויתחפכו העונות לזכיות שמתבטלים ברוב, וכדקיי"ל כל איסורין שבתורה חד בתרי בטל, וזהו הכונה מוחל עונות עמו, והאיך, על ידי מעביר ראשון ראשון, היינו דנותנן באופן שיהא קמא קמא בטל בזכיות ומבטלו עכ"ד.

ונמצא דבר זה מתהפך לבלתי תכלית כמו היתר כרוך, וכה"ג מצינו גבי פרה אדומה, דהקשו התוס' במסכת פסחים (דף כ"ו:) ובמסכת ב"מ (דף ל') גבי פרה אדומה דאם עלה עליה זכר פסולה, דכיון דרק בניחא ליה פוסל א"כ הא ודאי לא ניחא ליה, דאיך ירצה להפסיד פרה אדומה שדמיה יקרים בשביל דבר מועט של הולד אשר יולד, ותירצו דאם תאמר דהפרה כשר א"כ שוב ניחא ליה ולכך אין להכשיר עיי"ש.

ולכאורה קשה נימא איפכא דכיון דפסולה היא לא ניחא ליה ומשו"ה נימא דלא נפסלה, ומזה למדו גדולי האחרונים דבכה"ג דהדבר מתהפך מצד לצד אזלינן ביה לחומרא מדאורייתא, דהא באמת שם לא ניחא ליה שיפסל הפרה, אלא מכח דא"נ דלא מיפסל הוי ניחא ליה, וא"כ אין לומר דלא ניפסל דא"כ שוב ניחא ליה וניפסל, ואע"ג דעתה דפסלינן ליה הרי לא ניחא ליה, מ"מ אזלינן לחומרא בדאורייתא והפרה פסולה, וה"נ לענין קבלת התורה אזלינן לחומרא דהיה חל הקנין, ונקטינן דכיון שזהו רצונו ית"ש שיהיה באונס ע"כ הו"ל בכלל מה שקבלו מתחלה ברצון ואמרו נעשה ונשמע שהסכימו להשתעבד לרצונו ית"ש.

והנה בדין היתר כרוך כבר ביארנו בכמ"ק דתליא בפלוגתת הראשונים בדין ספיקא דאורייתא אם אזלינן בה מה"ת לחומרא או לקולא, עיין בתשובת מנח"א ח"א (סי' ד' אור"א) ובסימן (י"ב אור"ב) עיי"ש, ומעתה מבואר מש"כ רש"י דאם יזמינן בדין וכו', רצ"ל דדייקא כאשר אנחנו נהיה הנתבעים או אז נוכל לטעון טענת אונס ולומר דמודעא רבה דנתבע יכול לטעון לקולא דאין לומר דגם האונס הוי רצון דז"א דכשאנחנו הנתבעים נוכל לבוא בטענת אונס דסו"ס מספיקא א"א להענישנו עיי"ש.

היוצא לנו מזה דהך טענה דמודעא רבה לאורייתא תליא בדין ספד"א, דאי ס"ל ספק לחומרא מה"ת א"כ בהך טענה המתהפכת יש לנו להחמיר דשפיר חל הקבלה כיון דמעיקרא אמרו נעשה ונשמע והסכימו להשתעבד לרצון השי"ת, ולפי"ז ליכא טענת מודעא, משא"כ אי ס"ל ספד"א מה"ת לקולא דאז אפשר לומר דכיון דהיה רצון השי"ת שיהיה בכפיה דייקא, א"כ לא אהני הסכמתם דהרי זה נגד רצונו ית"ש, ולפי"ז י"ל דאיכא טענת מודעא ודו"ק.

ומעתה מבואר מאמר הפסיקתא, דכשבלק ביקש לקלל את ישראל ע"י שיעורר קטרוג בגין חטא העגל, ובכך יהא מקום שתחול הקללה, אמר לו בלעם, הלא הכתובים חלקו כבוד לישראל דמקבלים מהם קרבנות ולא מן העכו"ם, והטעם הוא משום דלא מהני תשובה לב"נ, ומינה דרוב הוא ספק, וס"ל ספיקא דאורייתא לקולא, ומעתה איכא טענת מודעא, וא"כ איך אקללם ודו"ק.

ובספר שער יששכר מאמרי חודש סיון מאמר מודעא רבה לאורייתא (אות ט"ז) כתב לבאר מפני מה האריך רש"י וכתב שאם יזמינן לדין, וכתב לפרש עפ"מ"כ המהר"ל מפראג בתפארת ישראל (פ"ב), דהכפיה במתן תורה היתה הכרחיות ברצון השי"ת, כדי שלא יאמרו ישראל אנחנו קבלנו התורה מעצמנו, ואם לא היינו רוצים לא היינו מקבלים את התורה, ודבר זה לא היה מעלת התורה, ולכן כפה עליהם את ההר כנגיית לומר שהם מוכרחים לקבלה, כי מחוייב האדם שיהיה תחת העילה מצד העילה אשר גוזר המצות עליו, ורק בזה הוא האדם תחת העילה כשהוא בהכרח ואונס מצווה עליו וכו' עיי"ש.

מבואר מדבריו שרצון השי"ת היה שישראל יקבלו התורה בכפיה דייקא, ולפי"ז דכך היה רצון השי"ת שיקבלו התורה באופן של אונס וכפיה, א"כ מאחר שאמרו מקודם נעשה ונשמע דהיינו שקבלו ע"ע לשמור ולעשות כל דבר שהוא רצון השי"ת, נמצא שבאמת גם קבלתם התורה בכפיה היה בפנימיות רצונם והסכמתם שהרי כך הוא רצון השי"ת שיקבלו התורה בכפיה.

ולפי"ז מיושב קושית המפ' שהקשו, דהאיך חל קנין התורה מהשי"ת לישראל והרי היה באונס וקיי"ל דבאונס אין חל הקנין, ואיך נאמר שלא חל ח"ו הברית בינינו לבין אבינו שבשמים מזמן נתינת התורה עד ימי אחשורוש דהדר קבלוהו מרצון, ובוזה יתיישב דכיון שזהו הרצון ית"ש שיהיה באונס, וכל שהוא רצונו ית"ש קבלו ע"ע ברצון והסכמה גמורה, א"כ תו לא שייך לטעון דהוי ע"י אונס, דהא סברו וקבלו ברצון לעשות רצונו וממילא דבכלל זה גם שיקבלו התורה באונס.

אך לפי"ז קשה דא"כ שוב ליכא טענת מודעא על מה שלא קיימו התורה, שהרי גם את האונס קבלו ברצון גמור וכו"ל, אך זה אינו דממנ"פ אם תאמר שאינו אונס כיון שקבלוהו ברצון, א"כ הרי לא נתקיים רצון השי"ת שיהיה הקבלה באונס וכפיה דייקא, שהרי עתה לא הוי אונס כיון דמקרי רצון ע"י אמירתם נעשה ונשמע, וכיון שאינו אונס לא היה בכך רצונו ית"ש, ושוב לא הוי בכלל קבלתם בנעשה ונשמע.

ומעתה כיון דלא הוי בזה רצונו ית"ש שוב לא הוי בכלל הסכמתם באמרם נעשה ונשמע, ושוב הוי קבלת התורה באונס, ושפיר איכא מודעא רבה לאורייתא, ומעתה הדרא קושית המפ' האיך חל הקנין באונס, וע"כ דנקטינן דשפיר הוי קבלת התורה באונס, א"כ שוב הוי בכך קיום רצון השי"ת וממילה הוי בכלל הסכמתם הראשונה ושפיר חל הקנין.

ומעתה שוב קשה להיפך דאם חל הקנין מטעם דלא נחשב כאונס, א"כ תו לא הוי בכך רצון השי"ת שהרי רצונו ית"ש שיהיה קבלת התורה באונס ולא מרצון, ושוב י"ל דכיון של"ה כך רצון השי"ת א"כ שפיר לא הוי בכלל הסכמתם ושוב הו"ל בגדר אונס, אך א"כ שוב נתקיים רצונו ית"ש והדרא מילתא דהו"ל בכלל הסכמתם ושוב ל"ה אונס.

אותו המצוי מיד אעפ"י שאינו כותב יפה, כי על זה נאמר חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך עכ"ל.

ובשו"ע או"ח (ריש סי' כ"ה) כתב הרמ"א, מי שיש בידו תפילין ואין לו טלית לא ימתין עד שיגיע לידו טלית, וכתב המגן אברהם דכ"ה במסכת יבמות (דף ל"ט). כל שהיית מצוה לא משהינן אעפ"י שי"ל שיעשה אח"כ המצוה יותר מן המובחר עיי"ש, ומשמע דאפילו זמן מועט לא ידחה המצוה כלל.

והקשו המפרשים ממש"כ הרמ"א (סי' תכ"ו ס"ב) דאם חל מוצאי שבת עד י' בחודש ימתינו לקדש הלבנה במוצאי שבת, משא"כ לאחר כך לא ידחו המצוה דמשום מצוה מן המובחר אין לדחות המצוה עיי"ש, ולכאורה הנך פסקי סתראי נינהו הך דקידוש הלבנה והא דתפילין, ובספר ארצות החיים (סי' כ"ה) כתב דיש לחלק בין הא דקידוש לבנה דהוי מצוה חדא שעל ידי שידחה המצוה יעשנה לאותו מצוה עצמה בהידור טפי, ולכן פסק הרמ"א דיוכל להמתין זמן מועט, משא"כ לגבי ציצית ותפילין דהם ב' מצוות, בכה"ג אע"ג דיותר מובחר להקדים ציצית לתפילין, מ"מ כשאנו בפניו אין לדחות מצות תפילין כלל.

ועיין בשו"ת הרדב"ז (ת"ד סי' י"ג-אלף פ"ו) שנשאל במי שהיה חבוס בבית האסורים ולא היה יכול לצאת להתפלל בעשרה ולעשות המצוות זולתי יום אחד בשנה, איזה יום מכל ימות השנה יבחר ללכת לבית הכנסת, ומסיק דהמצוה הראשונה שתבוא לידו שאי אפשר לעשותה מפני שחבוס בבית האסורים קודמת, ואין משיגחין אם המצוה שפגעה בו תחלה הי קלה או חמורה שאין אתה יודע מתן שכן של מצות עיי"ש.

ובשו"ת חכם צבי (סי' ק"ו) הקשה על הרדב"ז, מהא דאיתא במסכת מנחות (דף מ"ט) בציבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהם קודם, ומוקי לה במוספין דהאינדא ותמידין דלמחר, ומיבעי ליה אי תדיר עדיף ותמידין קודמין או דילמא מקודש עדיף ומוספין קודמין עיי"ש, ולסברת הרדב"ז אף אם תדיר עדיף ראוי להקדים מוספין מטעם דאין מעבירין על המצוות, אלא ודאי דלא אמרינן אין מעבירין על המצוות אלא בשתייהן שוות אבל לא היכא דחד מינייהו עדיף.

והאריך הרבה בזה ולבסוף מסיק וכתב וז"ל, אלא שרואה אני דברי הרדב"ז ז"ל תלמוד ערוך הם במסכת מועד קטן (דף ט), דאיתא שם, ר' יונתן בן עסמאי ור' יהודא בן גרים קא רמו קראי אהדדי, כתיב (משלי ד-כ"ו) פלס מעגל רגליך (כלומר שקול המצוות ועיין בהם איזה גדולה ועשה הגדולה), וכתיב (שם ה-ו) אורח חיים פן תפלו (דמשמע כל מצוה שתבא לידך עשה אותה בין גדולה בין קטנה ואל תניח קטנה מפני הגדולה), ומשני, לא קשיא, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים (עשה אתה הגדולה וחבירך יעשה הקטנה), כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים (אל תפלו אלא מצוה שבאה לידך בין גדולה ובין קטנה עשה) עיי"ש, ומסתמא דברי הרדב"ז ז"ל במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים מיירי.

ושחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד: ואיתא במסכת ברכות (דף ל"א), אמר ר' אלעזר, שמואל מורה הלכה לפני רבו היה, שנאמר וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי, משום וישחטו את הפר הביאו הנער אל עלי, אלא אמר להן עלי קראו כהן לייתי ולשחוט, חזנהו שמואל דהוה מהדרי בתר כהן למישחט, אמר להו למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט, שחיטה בזר כשרה, אייתוהו לקמיה דעלי, א"ל מנא לך הא, א"ל מי כתיב ושחט הכהן, והקריבו הכהנים כתיב, מקבלה ואילך מצות כהונה נכדאיתא בחגיגה (דף י"א). והקריבו זה קבלת הדם] מכאן לשחיטה שכשירה בזר, אמר ליה מימר שפיר קא אמרת, מיהו מורה הלכה בפני רבך את, וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה, איתא חנה וקא צוחה קמיה, אני האשה הנצבת עמכה בזה וגו', אמר לה שבקי לי דאענשיה ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה, אמרה ליה אל הנער הזה התפללתי (על זה ולא לאחר) עיי"ש.

והקשו המפ' דמדוע לא אמר לו עלי תיכף ומיד מורה הלכה בפני רבך את, רק מקודם שאלו מנא לך הא, וכשאמר לו הטעם משום דכתיב והקריבו הכהנים, אמר לו מורה הלכה בפני רבך את, ועוד הקשו דמימר שפיר קאמר הוא שפת יתר לכאורה, דמאי נפק"מ אי אמר שפיר או לא כיון דהוה מורה הלכה בפני רבו, ולענין מורה הלכה בפני רבו ליכא נפקא מינה אי הורה כדין או לא, דבכל אופן מיחייב, ועוד הקשו וכי לא ידע עלי הדין דשחיטה כשרה בזר עכ"ל.

והנבס"ד, עפ"י מש"כ הצ"ח ז"ל, עלי אמר קראו כהן לייתי ולשחוט, כי לא כולי עלמא המה מומחים ומוחזקים לשחוט, והיה צריך לקרוא את מי שהוא בקי לשחוט, והיה עלי מצוה לקרוא לכהן, כי היה סבור מסתמא שכיהי כהנים הבקיאים כמו דשכיחי ישראל, ואז עדיף הכהן מישראל, אבל שמואל ראה שהיו מהדרי בתר כהן, שלא היה כהן מזומן לפנייהם והיו מהדרים אחר כהן דוקא, והיה בזה שיהוי מצוה, ואז אמר להם למה לאהדורי בתר כהן למשחט שחיטה כשרה בזר, ודוק בדברי שמואל שלא אמר להם בקיצור למה לכם כהן למשחט כשרה בזר, אבל האריך לומר למה לכם לאהדורי, דוקא אם היה הכהן מזומן לפניכם יפה וטוב הוא ליתן לכהן לשחוט, אבל לאהדורי לחפש אחריו אין צורך עכ"ל.

והנה הפוסקים דנו אם מותר להשהות את המצוה כדי שיוכל לעשותה אח"כ ביותר הידור ומן המובחר, דבספר חסידים (סי' תתע"ח) כתב וז"ל, כתיב (תהלים ק"ט-ט) חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך, לא יעכב אדם את המצוה בעבור זה שאמרה תורה זה א-לי ואננהו התנאה לפניו במצות כגון טלית נאה וספר תורה נאה, שלא יאמר אדם כיון שיש לי טלית לקנות אמתין עד שיבוא לידי טלית יפה מאוד, אלא יקנה מיד טלית אעפ"י שאינו יפה כל כך, וכן עיר שאין בה ספר תורה ויש שם סופר שיודע בדיוקא לכתוב אבל אינו יודע לכתוב כל כך יפה כמו סופר אחר שלא יבא כל כך בקרוב זמן, מוטב שיכתוב

אבל שרה אמנו נקטה דמצוה מן המוכחר עדיף, ולכן נתעסקה זמן רב לנפות הקמח להביא סולת משובח כדי לקיים המצוה בהידור, ובין כך ובין כך נטמאה ונטמא הלחם, ואילו היתה זריזה למהר ולאפות קמח בעת שלא נטמאה היה מביא לחם עיי"ש שפירש בזה מאמר הכתוב ולחם עצלות לא תאכל עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דעלי סבר דהידור מצוה עדיף, ולכן אמר לאהדורי בתר כהן שהוא עדיף טפי, אע"ג דעי"ז משהינן המצוה, ושמואל סבר דשיהוי מצוה לא משהינן במקום הידור מצוה, ולכן אמר שחיטה כשרה בזר.

והבאנו מש"כ הפנים מאירות להוכיח דשיהוי מצוה לא משהינן מהא דאיתא במכילתא פרשת בא (ס"ט), ושמרתם את המצות, ר' יאשיה אומר אל תקרי כן אלא ושמרתם את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה, אלא אם בא מצוה לידך עשה אותה מיד עיי"ש.

וכתב בספר שפע חיים לחנוכה (סי' ק"פ אות ה'), דר' יאשיה ס"ל יש אם למסורת, ולכן דרש אל תקרי מצות אלא מצוות, דלמ"ד יש אם למקרא ליכא למידרש הכי, דהא הקרי הוא מצות ולא מצוות, וצ"ל דהוה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא עכ"ד.

והנה הא דמורה הלכה בפני רבו חייב מיתה ילפינן ממיתה נדב ואביהוא כדאיתא במסכת עירובין (דף ס"ג.) ובמסכת יומא (דף ג"ג), ר' אליעזר אומר לא מתו בני אהרן עד שהורו הלכה בפני משה רבן עיי"ש.

אך איתא במסכת יבמות (דף ס"ד), ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד, וזה לא עסק בפו"ר, לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל, אבא חנן אמר משום ר' אליעזר חייב מיתה, שנאמר ובנים לא היו להם הא היו להם בנים לא מתו עיי"ש, מבוואר מזה דלכן מתו נדב ואביהו מפני שלא נשאו נשים עיי"ש.

ובספר אור תורה להגה"ק מאוסטרורוצא זצ"ל פ' לך (אות ג"א) כתב, דבאמת היה התנצלות לנדב ואביהוא שלא נשאו נשים משום שהיו כהנים, וכהן אסור בגיורת מה"ת משום זונה כמ"ש הרמב"ם (פי"ח מהא"ב ה"ג), ובשעת מתן תורה היו כל ישראל כגרים ולכן לא היו יכולים לישא אשה, אך י"ל דעשה דפו"ר דוחה הל"ת דזונה עיי"ש, ולכאורה יש להעיר לפימ"ש"כ התוס' במסכת גיטין (דף מ"א.) ד"ה לישא שפחה, דגבי מצות פריה ורביה לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דבדידה ליכא עשה דאשה אינה מצווה על מצות פריה ורביה עיי"ש, וכיון דלא אמרינן גבי פו"ר עשה דוחה ל"ת, שפיר עשו נדב ואביהוא במה שלא נשאו נשים.

וההיא דברכת הלבנה שפסק הרב כתרומת הדשן שיש לנו להמתין, לא קשיא, דהתם המצוה ההיא נעשית באופן יותר משובח, לכן יש להמתין כדי לקיימה על צד היותר טוב, וכן ההיא דתמידין ומוספין יש לומר דכחדא מצוה חשיבי דתרווייהו עבודת הקרבנות וכחד בהמה נינהו, אבל במצות שונות אין מעבירין קלה מפני החמורה, הא מיהא במצוה אחת שאפשר לעשות היום שלא מן המוכחר ולמחר מן המוכחר, טוב להמתין למחר ואין בזה משום מעבירין על המצוות עיי"ש, וכ"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ל"ד) דאם יעשה אח"כ מצוה מן המוכחר מותר להשהות המצוה עיי"ש.

ועיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' א') שכתב וז"ל, ונראה להביא ראיה לסברת תשובת עבודת הגרשוני דאפילו לשהוי מועטת לזמן קרוב לא משהינן, דלכאורה איכא למידק מנ"ל להש"ס דקאמר דלשהוי מצוה לא משהינן כיון דמצוה בגדול או ביבום הקטן משהינן אפילו בספיקא, ונראה להביא ראיה, דאיתא במכילתא ורש"י מביא בפרשת בא ושמרתם את המצות ר' יאשיה אומר אל תקרי המצות אלא ושמרת את המצות כדרך שאין מחמיצין המצה כך אין מחמיצין את המצוה אלא אם בא המצוה לידך עשה אותה מיד עיי"ש, וע"כ אתי אפילו לקיים המצוה יותר מן המוכחר לא ממתנין דאי למצוה גופיה להקדים פשיטא הא כבר ילפינן מאברהם דזריזין מקדימין למצות, אלא ע"כ אתי ללמד דמצוה הבא לידך עשה אותה מיד אפילו להמתין על מצוה יותר מן המוכחר אין ממתנין עיי"ש.

ובספר ייטב לב (פרשת וירא) הביא מש"כ המפ' לתרין בהא דאחז"ל במסכת יומא (דף כ"ח:) דקיים אברהם אבינו כל התורה עד שלא ניתנה, א"כ מפני מה לא מל את עצמו טרם שנצטווה, ותירצו דשאני מילה שאי אפשר לקיימו רק פעם אחת, ולכן כיון דגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, נמצא דאם היה מל עצמו לפני הציווי לא היה יכול שוב לקיים מצוה זו באופן של מצווה ועושה, ולכן המתין אברהם עד שיצונו הקב"ה למען יהא מצווה ועושה עכ"ד. וכתב הייטב לב דדבר זה תליא בפלוגתת הפוסקים הנ"ל אם זריזות המצוה עדיף או דקיום מצוה מן המוכחר עדיף, והכריע אברהם אבינו דקיום המצוה באופן מוכחר עדיף טפי מזריזין מקדימין למצות ולכן המתין מלמול את עצמו כדי לקיים מצוה מן המוכחר עיי"ש.

ובספר חידושי חתם סופר עמ"ס חולין (בפתחה) כתב לבאר מה שאמר אברהם לשרה מהרי שלש סאים קמח לושי ועשי עוגות, ואיתא במסכת בבא מציעא (דף פ"ד.) היא אמרה סולת והוא אמר קמח, די"ל דאברהם נקט דזריזות מצוה עדיף מהידור מצוה ולכן אמר לשרה מהרי שלש סאים קמח והורה לה להזדרו ולעשות עוגות מקמח, ואע"ג דאם תנפה ב"ג נפה תביא סולת מוכחר, מ"מ זריזות המצוה עדיף מקיומה בהידור.

והכא הרי הוי לאפרושי מאיסורא, דהרי לשיטת הרמב"ם בהלכות כלאים (פ"י הל"ב), ובהלכות כלי המקדש (פ"ח ה"א), דכהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה לוקין מפני האבנט שהיא כלאים, וא"כ כיון דשחיטה כשרה בזר משום דשחיטה לאו עבודה היא א"כ אין צריכין בגדי כהונה, ואילו היו מביאין כהן לצורך שחיטה כסברתם דהוי עבודה ובעי כהונה, היה הכהן לובש בגדי כהונה ועובר על איסור כלאים, וא"כ הוצרך שמואל להודיעם דשחיטה לאו עבודה, כדי שלא יעברו על איסור כלאים, ושפיר עביד שמואל שהורה לאפרושי מאיסורא, ואיך אמר לו עלי דחייב מיתה עכ"ק.

והנבס"ד, דהנה השאגת אריה (ס"י כ"ט) כתב לתמוה על הרמב"ם דס"ל דלוקין על בגדי כהונה שלא בשעת עבודה, דלפ"ז תקשי הא דאיתא במסכת נזיר (דף כ"ט), דחטאת העוף באה על הספק ואינה נאכלת (דאח"י דהו"ל תקנתא שלא יאכל ספק נבלה דאם אינו בר קרבן ה"ה מליקת חולין דנבלה הוא), מ"מ אכתי תקשי היכא מייתי קרבן על הספק, הרי צריך ללבוש בגדי כהונה בשעת העבודה, דהרי מחוסר בגדים מיחל העבודה כמבואר במסכת זבחים (דף ט"ו), ודלמא לאו בר קרבן הוא ונמצא לובש כלאים שלא במקום מצוה, וע"כ דמשום בגדי כהונה לא איכפת לן דשריא גם שלא בשעת עבודה עכ"ק.

ובספר ים התלמוד (דף ב"ט: מדפ"ס) בסוף אות א' בתשובה להגאון ר' מרדכי בנעט זצ"ל, כתבו ליישב קושית השאג"א הנ"ל, די"ל דבאמת אין כאן איסור כלאים כיון שאין מכוין להנאת לבישה, אלא לובשו לצורך עבודה והו"ל דבר שאין מתכוין דשרי, אך הא הוי פסיק רישא דאסור, וצ"ל לפי"מ שכתב הטו"ז באו"ח (ס"י רנ"ג סק"ח) דהא דמודה רבי שמעון בפסיק רישא דאסור אף כשאינו מתכוין זהו דווקא באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן ס"ל לרבי שמעון דדבר שאין מתכוין שרי אף היכא דהוי פסיק רישא, ולפ"ז א"ש, דנודע שיטת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא ורק מדרבנן לחומרא, ולפ"ז כיון דמן התורה אין כאן איסור כלאים, שהרי מספק הוי חטאת ושרי, ואין כאן אלא איסור דרבנן, ובאיסור דרבנן הא אמרינן דדבר שאין מתכוין מותר אף דהוי פסיק רישא, ולכן מותר ללבוש בגדי כהונה בחטאת העוף הבא על הספק, וגם הראב"ד לשיטתו דס"ל ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, ובהכרח ליה לסבור דליכא איסור בלבישת בגדי כהונה שלא בשעת עבודה, דאל"כ תקשי ליה מחטאת העוף הבא על הספק עכ"ד.

ומעתה יבואר דברי הגמ', דבתחלה לא רצה עלי לומר לשמואל דחייב מיתה משום דמורה הלכה בפני רבו, דהרי שמואל היה יכול להשיבו דלאפרושי מאיסורא דכלאים קמכוין, כיון דהלובש בגדי כהונה שלא בשעת עבודה עובר על איסור כלאים וכשיטת הרמב"ם, ולכן הוקדם לומר מימר שפיר קאמרת היינו שא"צ להקפיד על כהן, דשיהוי מצוה לא משהינן, דס"ל דחיישינן שמא ימות, וספיקא דאורייתא לחומרא, ומעתה ס"ל כשיטת הראב"ד דבגדי כהונה מותר שלא בשעת עבודה, ומעתה לא יתכן כלל לומר דמה שאמר שמואל שחיטה כשרה

ובמסכת יבמות (דף ס"ה:) תנן, האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה, רבי יוחנן בן ברוקה אומר, על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו, ובגמרא איתא מנה"מ, אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון, אמר קרא ומלאו את הארץ וכבשוה איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, ופריך אדרבה וכבשוה תרתי משמע, אמר רב נחמן בר יצחק וכבשה כתיב עיי"ש.

ובספר דורש לציזון (סוף דרוש י"א) כתב, דפליגי אי יש אם למקרא או יש אם למסורת, דרבי יוחנן בן ברוקה דס"ל דעל שניהם הוא אומר פרו ורבו, הוא משום דס"ל יש אם למקרא וכבשוה קרינן וגם אשה מצווה אפו"ר, והת"ק ס"ל דיש אם למסורת וכבשה כתיב ואשה אינה מצווה אפו"ר עיי"ש.

ומעתה שפיר מבואר דברי הגמ', דעלי אמר לשמואל אלמלא דשפיר קאמרת לא היה אפשר לחייב אותך מדין מורה הלכה בפני רבו, שהרי אין להוכיח ממה שמתו נדב ואביהוא דמורה הלכה בפני רבו חייב מיתה, דמשם אינו ראה די"ל דלכן מתו מפני שלא נשאו נשים, דאין להם אמתלא שהיו כהנים וכהנים אסור בגיורת, דהלא י"ל דעשה דפו"ר דוחה ל"ת דזונה, אבל השתא דמימר שפיר קאמרת דאין צריך לאהדורי בתר כהן, משום דשיהוי מצוה לא משהינן דילפינן לה מקרא ושמרתם את מצות, ומינה דס"ל יש אם למסורת, ולפ"ז נשים פטורות ממ"ע דפו"ר, וכיון דלא אמרינן גבי פו"ר עשה דוחה ל"ת, שפיר עשו נדב ואביהוא במה שלא נשאו נשים, וע"כ דנדב ואביהוא מתו משום דהורו הלכה בפני רבו, ומעתה שפיר יש לחייב אותך מדין מורה הלכה בפני רבו ודו"ק.

ב) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דעלי סבר דהידור מצוה עדיף, ולכן אמר לאהדורי בתר כהן שהוא עדיף טפי, אע"ג דעיי"ז משהינן המצוה, ושמואל סבר דשיהוי מצוה לא משהינן במקום הידור מצוה, ולכן אמר שחיטה כשרה בזר.

ובשו"ת בית יצחק חאבהע"ז (ח"ב ס"י קי"ב אות ג') כתב, דלכן אין להשהות המצוה דיש לחוש שמא ימות ולא יעשה המצוה כלל עיי"ש, ומצינו במסכת גיטין (דף כ"ח) דר"מ ור' יהודה פליגי אי חיישינן לשמא ימות עיי"ש, וכתב בשו"ת מהר"ש (ח"ח ס"י רמ"ח), דמאן דס"ל דחיישינן לשמא ימות, ס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, א"כ גם זה הוא בכלל ספק תורה שמא ימות, וחוששין לה עיי"ש.

מבואר מזה, דאי ס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, א"כ ס"ל דחיישינן לשמא ימות, ולפ"ז ס"ל דאין להשהות המצוה, משא"כ אי ס"ל ספיקא דאורייתא לקולא, א"כ ס"ל דלא חיישינן לשמא ימות, א"כ אמרינן דהיכא דאפשר לקיים מצוה מן המובחר, מותר להשהות המצוה.

ובשו"ת חת"ס חירוד"ד (ס"י ט"ט) הקשה, דאמאי נתחייב שמואל על שהורה הלכה בפני רבו, הרי קיי"ל ביור"ד (ס"י רמ"ב סעיף י"א) דלאפרושי מאיסורא שרי להורות הלכה אפילו בפני רבו,

והנה המפ' האריכו בדברי רש"י הנ"ל דאף דשחיטה כשרה בזר עכ"ז בשבת אינו רשאי לשחוט, דלכאורה אינו מוכן כלל ההבדל בזה בין ימות החול לשבת, דהרי עצם השחיטה מותרת בשבת ומחויבת לצורך הקרבן, וא"כ כיון דשחיטה כשרה בזר, מהיכי תיתי שיהא אסור לשחוט בשבת עד כדי כך דאמרין דאם שחט חילל את השבת.

ובכלי חמדה (בפרשת אוח ה') ד"ה ומה שנראה כתב, עפ"י ששמע בשם האבני נזר שהעיר, דאמאי מותרין לשחוט את הקדשים בשבת בכל מעשה השחיטה, לפימ"ש"כ היראים להוכיח דתחילת העור ותחלת השחיטה אינו מום, ונודע מ"ש"כ הרמב"ם בפירוש המשניות חולין (דף) דהמשנה דהשוחט בשבת שחיטתו כשרה מיירי רק בשוגג, דאי במזיד הו"ל מומר דשחיטתו פסולה, ושמא תאמר ולמה לא תהא שחיטת מזיד בשבת כשרה, הואיל ואינו מחלל שבת ואין שחיטתו פסולה אלא אחר גמר השחיטה, ואם שחט אח"כ שחיטה שניה הוא שיהיה אסור, דע שמשיתחיל לעשות חבורה בצואר הבהמה הוא מחלל שבת קודם שישחוט שום דבר מן הושט והגרגרת וכו'.

מבואר מזה דמיד בתחילת השחיטה הו"ל מחלל שבת, וא"כ תמוה מפני מה רשאי לעשות גם תחלת השחיטה בשבת, הא אפשר להתחיל ולחתוך עוד מע"ש דבכה"ג לא הוי בעל מום, ולגמור השחיטה בשבת, וכל מלאכה דאפשר לעשותה מע"ש אינו דוחה את השבת, ומתריץ האבני"ז, דכיון דאישתרי שבת לגבי עבודה הו"ל כמו ציצין שאין מעכבין שחזור עליהן כל זמן שלא פירש, ולכן שפיר מותר כל השחיטה בשבת, דאע"ג די"ל דשאני התם שכבר ניתן שבת לדחות לגבי מילה, משא"כ הכא בתחלת השחיטה שעדיין לא ניתן לחלל שבת, מ"מ י"ל דכיון דאישתרי שבת לגבי עבודה אין לחלק בכך כיון דהוי כמעשה אחת שפיר הותרה כל השחיטה מתחלתה עד סופה.

ולפי"ז כתב הכל"ח די"ל דזהו סברת רש"י דזר אסור לשחוט בשבת אף דשחיטתו כשרה, מ"מ לא הותרה אלא לכהנים בלבד, אעפ"י דמה שכשר בו בודאי גם אצלו דוחה כמו כל הדברים שדוחין שבת במה שכשרים בו זרים, אבל כל הני מותרין רק מכח דחוויה ולא בגדר הותרה, ולכן כיון דלגבי הזר הוי רק בגדר דחוויה, שוב תחלת השחיטה אינו דוחה את השבת, שהרי היה אפשר להתחיל לשחוט מערב שבת, דדוקא לכהן שהותרה אצלו כל עבודת הקרבנות שייך לומר הואיל ואשתרי אשתרי נמי תחילת השחיטה, משא"כ בזר שהוא מדין דחוויה לא הותרה אצלו תחילת השחיטה, ולכן זר ששחט בשבת חייב משום שבת על תחילת השחיטה עכ"ד עיי"ש.

והר"ן בחולין (סו) הקשה על הרמב"ם הנ"ל, דאיך אפשר לומר דבתחלת השחיטה נעשה מומר, דהרי כל שחיטה מקרי מקלקל, דבהמה בחייה עומדת לשלשה דברים, רק דאפילו הכי חייב לענין שבת מחמת התיקון שהוציא מידי אבמה"ח, וא"כ בתחלת השחיטה הא עדיין לא תיקן והוי מקלקל ולא חילל שבת עדיין, דהתיקון להוציא מידי אבמה"ח הוא רק בגמר שחיטה, ואז הוא מחלל שבת ולא נעשה מומר עכ"ק.

בזר היה כדי לאפרושי מאיסורא, שהרי גם שלא בשעת עבודה מותר ללבוש בגדי כהונה וכו"ל, ולכן אמר ליה מימר שפיר קאמרת מיהו מורה הלכה בפני רבך את וכו' ודו"ק.

ג) עוי"ל, עפ"י"ק החת"ס דאמאי נתחייב שמואל על שהורה הלכה בפני רבו, הרי לאפרושי מאיסורא שרי להורות הלכה אפילו בפני רבו, והכא הרי הוי לאפרושי מאיסורא, כיון דשחיטה כשרה בזר משום דשחיטה לאו עבודה היא, א"כ אין צריכין בגדי כהונה, ואילו היו מביאין כהן לצורך שחיטה כסברתם דהוי עבודה ובעי כהונה, היה הכהן עובר על איסור כלאים, וא"כ הוצרך שמואל להודיעם דשחיטה לאו עבודה, ושפיר עביד שמואל שהורה לאפרושי מאיסורא עכ"ק.

והנבס"ד, דאיתא במסכת יבמות (דף ל"ג), זר ששימש בשבת יש כאן משום איסור זרות ומשום שבת, ופריך הגמ' זר ששימש בשבת במאי, אי בשחיטה שחיטה כשרה בזר וכו', ופרש"י ואין כאן זרות עכ"ל, ומשמע מלשונו דרק איסור זרות ליכא, הואיל ושחיטה כשרה בזר, אבל משום איסור שבת מיהא איכא, מבואר מזה דאף דהזר רשאי לשחוט זהו דוקא בימות החול, אבל ביום השבת אסור, והיינו משום דלא הותרה מלאכת שבת במקדש אלא לכהנים בלבד אבל לא לזרים, ואפילו גבי שחיטה דכשרה בזרים.

ועיי"ש בבית מאיר שכתב דכן מוכח להדיא מהא דאיתא במסכת סנהדרין (דף ג'), תנו רבנן, ובת איש כהן כי תחל לזנות, יכול אפילו חללה את השבת, ת"ל לזנות בחילולין שבזנות הכתוב מדבר וכו', ולהלן (דף נ"א) איתא, אמר מר, יכול אפילו חיללה שבת, ופריך הגמ' חיללה שבת בת סקילה היא (והיכי ס"ד דהקל בה הכתוב משאר בנות ישראל לידון במיתה קלה), אמר רבא הא מני ר"ש היא דאמר שריפה חמורה, סד"א הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני דרבו בהו מצות יתירות תידון בשריפה קמ"ל, ופריך הגמ' מאי שנא מיניה דידיה (לענין שבת למא יחמיר לנו בנקיבות יותר מן הזכרים כהנים), ומשני, סד"א איהו דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה (ומשוי"ה היכא דלא אשתריא ליה מיהו לא תחמיר עליה), היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה קמ"ל, וקשה דהא קיי"ל דשחיטה כשרה גם בנשים כמבואר במסכת זבחים (דף ל"א), וא"כ הדקל"ד מאי שנא מיניה דידיה, ובהכרח צ"ל דבשבת מותרת העבודה רק ככהן בלבד עכ"ד.

וכ"ק אדמו"ר מצאנו-קלוזענבורג שליט"א (שנת תשע"ד) אמר דמעשה לכאורה היתה בראש השנה, שהרי שמואל נולד בראש השנה והבאת שמואל אל עלי היתה ביום הגמל אותו, היינו לסוף כ"ד חדשים, (ענין ברש"י שמואל א א-כ"ב) עכ"ד אדמו"ר מצאנו-קלוזענבורג שליט"א, וא"כ כיון דבשבת ויו"ט אסור לזר לשחוט, א"כ בשבת ויו"ט הוי שחיטה עבודה וטעונה בגדי כהונה, וכיון דאסור לזר לשחוט, א"כ לא היה שום תירוץ דהוי לאפרושי מאיסורא, דהא הוי עבודה מעליא וטעונה בגדים.

אמנם למ"ד דנין אפשר משאי אפשר א"כ מה לי בזה דא"א בענין אחר, מ"מ נילף מהכא דאיסור חל על איסור, ועכצ"ל דלמ"ד דנין אפשר משאי אפשר יתורץ כתי' הרשב"א משום דעובר יש לו היתר בשחיטת אמו, ועכצ"ל דענין שחיטה מפאת סילוק החיות, וס"ל כמ"ד ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, משא"כ למ"ד אין דנין אפשר משאי אפשר, א"כ שפיר יתורץ כתי' התוס', וא"כ י"ל דענין שחיטה מצד גזה"כ, וס"ל כמ"ד אינה לשחיטה אלא לבסוף עכ"ד.

ואיתא ביבמות (ס"א:), לא יבטל אדם מפו"ר אלא א"כ יש לו בנים, בית שמאי אומרים שני זכרים (אבל לא זכר ונקבה), ובית הלל אומרים זכר ונקבה שנאמר זכר ונקבה בראם, ובגמ' מאי טעמייהו דב"ש, ילפינן ממה דכתיב בני משה גרשום ואליעזר (וכיון שהיו לו שני בנים פירש מן האשה), ובית הלל ילפינן מברייתו של עולם (אדם וחוה), וב"ש ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר.

וכתב בספר כסף נבחר (ר"פ יתרו), דלפי"ז מבואר דב"ש וב"ה פליגי אי דנין אפשר משאי אפשר, דב"ה דילפי מברייתו של עולם סברי דנין אפשר משאי אפשר, וב"ש דלא ילפי מהתם ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר עיי"ש.

ולהלן בהמשך הגמ' קאמר ר' נתן, דב"ש ס"ל דבענין שני זכרים ושני נקבות, וטעמייהו משום דכתיב כי שת לי אלקים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין, ושת לשון תשלומין, ורבנן דפליגי עלייהו דס"ל דשת אינו לשון תשלומין, אלא דאודיי הוא דקמודי עיי"ש.

וכתב בספר שושן עדות עמ"ס עדיות דפליגי אי אשה מצווה על פו"ר, דב"ש דאמרי שון תשלומין ס"ל שמצווה על פו"ר, ולכן איכא למילף מינה וכנ"ל, ואידך ס"ל דפטורה מפו"ר, וא"כ אי אפשר לפרש מלשון תשלומין, אלא אודיי קא מודי, וי"ל לפי"ז גם לגבי פלוגת דב"ש וב"ה במתניתין, דטעמייהו דב"ש מכי שת דהוו שני זכרים וס"ל לשון תשלומין דמצווה על פו"ר, וב"ה פליגי עליה דאינה מצווה על פו"ר עכ"ד.

ואיתא במסכת ברכות (סו), ונתת לאמתך זרע אנשים, מאי זרע אנשים, ר' יוחנן אמר זרע ששקול כשני אנשים, ומאן נינהו משה ואהרן, שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וכו' עיי"ש, ובספר חוט המשולש (בפרשתן) שער המים הביא מה ששמע לפרש, עפי"מ דאיתא במסכת ברכות (סו), חנה הטיחה דברים כלפי מעלה, ולכאורה מדוע טרחה כ"כ הלא אשה לא מיפקדה אמצוות עשה דפרו ורבו, וצ"ל דחנה ס"ל כר' יוחנן בן ברוקה דנשים מצוות על פריה ורביה, ובמסכת יבמות (דף ס"ב) פליגי ב"ש וב"ה, דב"ש ס"ל דמצוות פו"ר הוא בב' זכרים וב"ה ס"ל זכר ונקיבה עיי"ש, וחנה רצתה להראות כוונתה בתפלתה לשם שמים לקיים מצות פו"ר בשני זכרים, ולכן אמרה ונתת לאמתך זרע אנשים, היינו ששקול כשנים עכ"ד.

וכתב בספר לב אריה (סו) לתרץ, דכל זה לא שייך רק אי ס"ל אינה לשחיטה אלא בסוף ועל תחילתו אין תורת שחיטה רק כשאר חובל והוי מקלקל, אבל אם ס"ל ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, א"כ מתחלת השחיטה מיד מתחלה התיקון להוציאו מידי אבמה"ח, דהא בכל מלאכה שיש בה תיקון אטו לא מחייב עד שיגמור כל התיקון, וה"נ כאן כיון דגם על התחלה חל שם שחיטה, א"כ מתחיל בתיקון מיד בתחלתו והוי מחלל שבת, ובגמ' השחיטה תו הוי פסול עכ"ד עיי"ש.

מבואר מזה דשיטת הרמב"ם יתכן אי ס"ל ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, משא"כ אי ס"ל אינה לשחיטה אלא לבסוף, אי אפשר לומר כשיטת הרמב"ם, וכ"כ בספר נחלת יעקב עמ"ס פסחים (דף ע"ג בהג"ה) עיי"ש.

ובשו"ת בן פורת ח"א (ריש סי' ד') כתב, דהפלוגתא אי ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף או אינה אלא לבסוף, תליא בפלוגתא אי דנין אפשר משאי אפשר, עפי"מ שחקר שם במצות שחיטה, אי הוה מפאת סילוק החיות שבזה מסתלק החיות מבעל חי, או מצד גזירת הכתוב שכן גזרה התורה שעל ידי שחיטה מותר הבעל חי.

וכתב דבזה תליא פלוגתא הנ"ל אי ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף או אלא לבסוף, דלמ"ד נקובת הושט הוה נבילה מחיים, נמצא דמכי התחיל השחיטה אסתלק החיות, וא"כ גמר השחיטה הוי במתה, וא"כ למ"ד ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף חל על כל המעשה שם שחיטה, וי"ל דהוא מפאת סילוק החיות, משא"כ למ"ד אינה לשחיטה אלא לבסוף ע"כ דמטעם גזה"כ הוא, דהרי אסתלק מקודם.

והתוס' במסכת חולין (דף ז') ד"ה אלמא הקשו, דאיך חל איסור גיד הנשה על איסור אבר מן החי להמ"ד בהמה בחייה לאיברים עומרת, ותירצו דשם אי אפשר בענין אחר וע"כ חל, והרשב"א תי' דבעובר בעודו במעי אמו ליכא איסור אבר מן החי, דהרי יש לו היתר בשחיטת אמו, ואז חל איסור גיד הנשה.

ודבריו צ"ב, דהרי גם בהמה יש לו היתר בשחיטה, אך החילוק הוא פשוט, דבבהמה כשישחטנו אז נסתלק החיות וליכא אבמה"ח כלל, אבל בעובר כשניתר בשחיטת אמו עדיין נשאר החיות שלו, ואעפי"כ מותר משום אבמה"ח, א"כ שפיר לא חל עליו איסור אבמה"ח דאיסור גיד קדים.

וכל זה אי נימא דענין שחיטה הוא מפאת סילוק החיות, וע"כ דמפרכת אינו חשוב כחי, ולכן שפיר יש לחלק בין בהמה לעיבור, אבל אי נימא דענין שחיטה הוא גזה"כ, א"כ הרי י"ל דמפרכת כחי ואעפי"כ אין בו איסור אבמה"ח, וא"כ גם בבהמה משכח"ל דאבמה"ח מותר על ידי שחיטה, ושוב קשה מאי שנא מעיבור ונסתר תירוצו של הרשב"א, ועכצ"ל כתיורץ התוס' דא"א בענין אחר.

לעבוד עבודה ואין כוונתם ללבישה ולחימום ולפי"ז אין כאן איסור כלאים כלל.

אך י"ל דהטעם דכשאין מכוון לשם חימום מותר, משום דכיון שהוא מתכוון רק לשם מכירה וכדומה בכה"ג לא מקרי לבישה, דלבישה נחשב רק כשמכוון לשם הנאת לבישה, ולפי"ז בבגדי כהונה כיון שהתורה קראה לבישה כדכתיב ולבש הכהן, א"כ אף כשאין מכוון לשם לבישה מ"מ לבישה מקרי, דרחמנא אחשביה לבישה, ולכן שפיר אית ביה איסור כלאים, ונמצא שאיסור כלאים שיש בלבישת בגדי כהונה הוא רק כאשר מצווה על לבישתם, משום דאז נחשב כלבישה, דאף שאין מכוון בלבישתם להנאת עצמו חשיב לבישה דהתורה החשיבו לבישה.

ולפי"ז שפיר מיושב קושית השאג"א, דמשו"ה שרי בספק חטאת העוף, דממנ"פ אם הוא מחויב חטאת שפיר הוי עבודה שצריך בגדי כהונה ונדחה איסור כלאים, ואם אינו מחויב חטאת נמצא שהמליקה הזאת עושהו נבילה, א"כ אינו צריך כלל ללבוש, ושוב אין כאן כלל איסור כלאים שהרי אינו מכוון ללבישה כי אין כוונתו רק לקיים מצות התורה.

ולפי"ז מיושב גם מה שהקשה השאג"א דנימא הואיל ואישתרי בשעת עבודה אישתרי נמי גם שלא בשעת עבודה, ולהנ"ל מיושב שפיר, דהואיל ואישתרי שייך לומר רק אם מעיקר הדין היה בו איסור ואפי"ה התורה התירתו, אז שפיר י"ל הואיל ואישתרי אישתרי, אבל לפי"מ שנתבאר נמצא שבשעת עבודה לא מקרי לבוש כלאים דהא אינו מתכוון ללבישה, אלא שנחשב ללבישה כיון דהתורה ציווהו ללבוש ואחשביה לבישה, א"כ לא שייך לומר הואיל ואילו מזדמן לו עבודה היה פטור, דאילו היה לפניו עבודה לא היה לבוש כלאים כלל, שהרי אינו מכוון ללבוש אלא לצורך עבודה, אבל שלא בשעת עבודה דלבוש כלאים לצורך עצמו הוי לובש כלאים, ובכה"ג לא שייך הואיל וכמבואר סברא זו במסכת מכות (דף ת.) בתוס' ד"ה ואע"ג עיי"ש.

ולפי"ז כתב הדברי חיים ליישב מה שהקשו עוד על הרמב"ם, דהאיך פסק דכהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה לוקין, והא איתא במסכת יומא (דף ס"ט.), דבמקדש מותרין בלבישת בגדי כהונה בין בשעת עבודה ובין שלא בשעת עבודה עכ"ל.

ולהנ"ל מיושב, דהנה בכלאים (פ"ט מ"ד) איתא, ולא ילבש כלאים אפילו על גבי עשרה אפילו לגנוב המכס עיי"ש, והקשו הראשונים דהלא אינו מכוון לשם לבישת כלאים כי אם להעביר המכס, ובכה"ג ליכא איסור כלאים כמבואר לקמן (במשנה ה.) דמוכרי כסות לובשין כדרכן, ובר"ש (שם) כתב לתרץ דהך מתני' דאין לובשין כלאים להעביר את המכס איתא כר' יהודה דס"ל דדבר שאין מתכוון אסור, והך מתני' דמוכרי כסות איתא כר' שמעון דס"ל דדבר שאין מתכוון שרי עיי"ש.

ומעתה מבואר מאמר הגמ', דעלי אמר לשמואל, מימר שפיר קאמרת, דצודק אתה בזה דשחיטה כשרה בזר, ואסור לכהן ללבוש כלאים בשעת שחיטה, כיון דשחיטה הותרה לזרים ול"ה עבודה, ועשית כן לאפרושי מאיסורא, ואין אתה מורה הלכה בפני רבו, אמנם אני אומר לך דמ"מ מורה הלכה בפני רבך את, דכיון שהיום ראש השנה, אסור לזר לשחוט ורק הותרה לכהנים, א"כ שפיר הוה בשעת עבודה, ואין כאן לאפרושי מאיסורא.

אתיא חנה וקא צווחה אני האשה הנצבת עמכה בזה ואל הנער הזה התפללתי, ותפלתי היתה שתתן לי זרע אנשים ששקול כמשה ואהרן, והטעם מפני שאשה חייב בפו"ר, ומשום דס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר, וס"ל אינה לשחיטה אלא לבסוף, ושוב לא נעשה מומר בתחילת השחיטה כששוחט בשבת, וא"כ זר נמי שוחט בשבת, ומעתה שפיר הוה לאפרושי מאיסורא, ולא הוה מורה הלכה בפני רבו ודו"ק.

ג) עוי"ל, עפ"י"ק החת"ס דאמאי נתחייב שמואל על שהורה הלכה בפני רבו, הרי לאפרושי מאיסורא שרי להורות הלכה אפילו בפני רבו, והכא הרי הוי לאפרושי מאיסורא, כיון דשחיטה כשרה בזר משום דשחיטה לאו עבודה היא, א"כ אין צריכין בגדי כהונה, ואילו היו מביאין כהן לצורך שחיטה כסברתם דהוי עבודה ובעי כהונה, היה הכהן עובר על איסור כלאים, וא"כ הוצרך שמואל להודיעם דשחיטה לאו עבודה, ושפיר עביד שמואל שהורה לאפרושי מאיסורא עכ"ל.

אך י"ל, דבספר שאגת אריה (סי' כ"ט) כתב להקשות על שיטת הרמב"ם הנ"ל דלוקין על בגדי כהונה שלא בשעת עבודה, דהא איתא במסכת נזיר (דף כ"ט.), דחטאת העוף באה על הספק ואינה נאכלת (דעשו לה תקנתא שלא תיאכל משום ספק נבילה דילמא אינו בר קרבן ומליקת חולין נבילה הוא) עיי"ש, ולשיטת הרמב"ם הנ"ל קשה היכי מייטי קרבן על הספק, הרי צריך ללבוש בגדי כהונה בשעת עבודה, דהרי מחוסר בגדים מיחל העבודה כדאיתא במסכת זבחים (דף ט"ו.) ודילמא לאו בר קרבן הוא, ונמצא דלובש כלאים שלא במקום מצוה (דהרי חטאת אינה באה בנדבה), וע"כ דמשום בגד"כ לא איכפת לן דשריא גם שלא בשעת עבודה.

ועוד הקשה השאג"א על הרמב"ם הנ"ל, דלמה ילקה על לבישת בגדי כהונה שלא בשעת עבודה, נימא הואיל ואישתרי אישתרי, דהואיל ואלו איתרחיש ליה עבודה היה מותר ללבושו השתא נמי יהא מותר ולא ילקה עכ"ל.

וכתב בספר דברי חיים עה"ת (תירושים פרשת בשלה) ליישב, דלכאורה צ"ב מאי דחייב כלאים איכא גבי בגדי כהונה, הא מבואר במשנה כלאים (פ"ט מ"ה), דמוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, הרי דאם אין כוונת הלבוש לשם הנאת לבישת עצמו כי אם לדבר אחר אין בזה איסור כלאים, וא"כ ה"נ בבגדי כהונה דאין הכהנים לובשים אותו אלא לקיים המצוה

כלי חמדה פרשת נשא (דף כ"ה), והגר"י ענגיל זצ"ל יסד על קושיא זו ספרו גבורות שמונים.

ובספר גבורות שמונים (אות ס"ד) כתב לתרץ, דהא דס"ל לראב"י דהבעלים מפגלין ויליף לה מקרא דוהקריב המקריב, דס"ל דבעלים נמי קרויין מקריב ואיתנייהו בכלל קרא המקריב אותו לא ייחשב, היינו משום דס"ל דכהנים בהקריבה הוי שלוחי דידן, ולכן קרויין הבעלים מקריב כיון שמקריבין על ידי שלוחם.

אך לפי"מ דאיתא במסכת קידושין (דף כ"ג), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני (לענין הקרבת קרבנות) שלוחי דרחמנא נינהו (ולא שלוחי דידן), דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו, מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש, הרי דכהנים הוי שלוחי דרחמנא.

וי"ל דסברת ראב"י היא דבכל אחד מישראל יש בו מקצת כח ומהות כהונה, וכל ההבדל בין כהן לישראל היא, דהכהן עיקרו כהן משא"כ הזר אינו עיקרו כהן, ותדע שהרי מבואר במכילתא (בתחלתה) ובילקוט פרשת צו (רמז תק"ט), דמתחילה היו כל ישראל ראויים לכהונה וכשנתחייבו ניטלה מהם ואם יזכו יחזור אליהם, וכדכתיב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, ורק מפני החטא ניטל מהם מעלת הכהונה, וי"ל דלא ניטל מהם לגמרי רק נשאר עדיין כח הכהונה בכל ישראל, דלא מיסתבר שהיה בכח החטא שהוא רק ענין מקריב לא עצמי, ואין סברא לומר שהיה בכחו לסלק מעלה שהיה לכלל ישראל מכל וכל, ונראה וודאי דנשאר עדיין ענין כהונה מה בישראל ולא נסתלק לגמרי, וכן יש להבין זה ממה שאם יזכו יחזור להם הרי שלא נסתלק לגמרי.

ועיין בילקוט (רמז תק"ד) עה"פ ואתם כהני ה' תקראו, חביבין ישראל כשהוא מכנן אינו מכנן אלא בכהונה, ומבואר דיש מהות כהונה בכלל ישראל, דוודאי מה שהקב"ה מכנה אינו כינוי גרידא חלילה שלא יהיה לו מציאות בפועל, וע"כ דכך הוא במציאות בפועל דיש מהות כהונה גם בכלל ישראל ומפאת זה הוא יתברך מכנן בכהונה.

ולכן ס"ל לראב"י דשפיר י"ל כהנים שלוחי דידן נינהו, כיון דבכל אחד ואחד מישראל יש בו מפנימיות מהות הכהונה, הגם דבפועל א"א לישראל לעסוק בעבודת הקודש היינו משום דאין באפשרות האדם להפריד את עצמו שיעשה העבודה ממהות הכהונה לבד, ולכן למעשה א"א להם להקריב, אמנם זהו רק מניעה מבחוץ ופומיה הוא דכאיב שהרי מהות הכהונה מצד עצמו הרי ראוי להקריבה, ורק אי אפשר לו להקריב לפי שיקריב גם מהות הזרות עמו, וע"כ במהות הכהונה לא חשיב זה אנן לא מצינן למיעבד, כיון דרק פומיה הוא דכאיב ובעצמותו הרי ראוי להקריבה, ולכן שפיר יכול הכהן להיות שליח של מהות הכהונה אשר בישראל אשר גם הוא יכול להקריב בעצמותו.

ולפי"ז אליבא דר' יהודה דדבר שאין מתכוון אסור, גם כשאינו מכוון לשם הנאת חימום ולבישה שפיר חשיב לבישה, א"כ גם בלבישת בגדי כהונה נחשב כלבישה אף שכוונתו רק לצורך קיום מצות ה', וממילא לר' יהודה שפיר שייך לומר הואיל ואילו מקלע עבודה שרי השתא נמי שרי, דהא לדידיה בשעת עבודה מקרי לובש כלאים, ויש להתייר גם שלא בשעת עבודה מטעם הואיל.

ולפי"ז י"ל דברייתא במסכת יומא (שם) קאי אליבא דר' יהודה, ומשו"ה לא לקי שלא בשעת עבודה, אבל לדידן דדבר שאין מתכוון מותר כר' שמעון לא שייך הואיל ולכן לוקה שלא בשעת עבודה, ומיושב שפיר דברי הרמב"ם עכ"ד, ועיין בישועות יעקב או"ח (סי' ט"ק"א) מש"כ בזה עיי"ש.

ובספר אגלי טל (בהקדמה) כתב, הלכן ס"ל לר"ש דדבר שאין מתכוין מותר, דס"ל דאזלינן בתר המחשבה, וכיון שאין מחשבתו על המלאכה שרי עיי"ש.

ובספר כלי חמדה פרשת מקץ (אות ג') הביא מה ששמע כיוצ"ב מהרה"ק מאלכסנדר זצ"ל, דמה"ט שיטת הזוה"ק להחמיר מאוד בענין הכוונה, דמצוה בלי כוונה אינה כלום וכיוצ"ב, משום דרשב"י אזיל לשיטתו בש"ס דס"ל דבר שאין מתכוין מותר, ומה"ט ס"ל לר"ש במסכת מכות (דף י"ז), דכל שהוא למכות עיי"ש, וביאר הריטב"א שהוא מטעם אחשביה עיי"ש.

ואיתא במסכת זבחים (דף מ"ז), א"ר אלעזר ברבי יוסי, שמעתיה שהבעלים מפגלין (בעבודת הכהן, שאם קיבל הכהן בשתיקה, וחישבו הבעלים עליה על פיגול, הוי פיגול), אמר רבא, מאי טעמא דר"א ברבי יוסי, דאמר קרא והקריב המקריב (בפרשת נסכים כתיב והקריב המקריב קרבנו לה, אלמא בעלים קרי ליה מקריב, הלכן הוה להו בכלל המקריב לא יחשב) עיי"ש.

והקשו המפרשים דא"כ היכא משכחת לה בדיקת סוטה, הרי כל סוטה שיודעת שזינתה תפגל במנחתה שלא יבדוקה המים, ולא תבדק שום סוטה לעולם, שהרי במנחת סוטה נחשבת האשה כבעלים, כדאיתא במסכת סוטה (דף כ"ג), כל הנשואות לכהונה מנחותיהן (אחת מנחת סוטה ואחת מנחת נדבה) נשרפות, כיצד, כהנת לויה וישראלית שנשאת לכהן אין מנחתה נאכלת מפני שיש לו חלק בה (שהיא מקריבה משלו וכתביה וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל), ואינו עולה כליל מפני שיש לה חלק בה (שלאכפרתה היא באה), אלא הקומץ קרב בעצמו והשיריים קרבים בעצמן וכו', ובתוס' (ד"ה כל) הביאו מהירושלמי דכולה מנחה דידה הוי עיי"ש, וכן איתא במסכת קידושין (דף ל"ו), דבמנחת סוטה התנופה באשה משום דבעי תנופה בבעלים עיי"ש.

ומעתה כל סוטה תפגל מנחתה כדי שתפסל המנחה, ועי"ז לא יבדקו אותה המים דאין המים בודקין אותה עד שיקרב מנחתה, עיין מסכת סוטה (דף י"ט), עכ"ק, עיין בשו"ת דברי חיים חאו"ח (ח"ב סי' ט"ז), ובשו"ת כוכב מיעקב (סי' מ"ח), ובספר

אמנם מאן דדריש איש איש ס"ל כמאן דאמר לא דברה תורה כלשון בני אדם, וכיון דעכו"ם מקריבין נדרים ונדבות, ולדידיה ודאי אמרינן דכהנים הוה שלוחי דרחמנא עכ"ד.

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ח), דכשעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו וכו' מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש, וכתבו המפרשים, דטענתם היתה שהתורה נתת להם מכח דינא דבר מצרא, דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים, ע"כ יש להם דין מצרנים וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין, [עיי' בבב"י במאמרים לחג השבועות (מ"ב אות י"ט) עיי"ש].

אמנם יש להשיב על טענת המלאכים בקבלת התורה משום דינא דבר מצרא, לפימ"ש"כ בספר שער החצר (אות קנ"ב), דלכן קבלו ישראל התורה ולא מלאכי השרת, משום דהתורה דברה כלשון בני אדם ולכן שייך התורה לבני אדם ולא למלאכי השרת עכ"ד, ועיי' בספר עזרא (דף י"ג: מדפ"ס).

אך בספר אשד הנחלים (נחל איתן דף י"ח), כתב, דטענת המלאכים היתה שאמרו תנה הודך על השמים משום שאנו נבראנו בשני וישראל בששי, והשיב להם הקב"ה דישאל עלו במחשבה ליבראות קודם כל מעשי בראשית, ולכן ניתנה התורה לישראל משום דאזלינן בתר המחשבה עכ"ד.

ומעתה יבואר היטב מאמר הגמרא, דבהכרח היה לעלי להקדים ולומר מימר שפיר קאמרת, דאילולא שצדקו דבריו דשחיטה כשרה בזר לא היה יכול לומר לו דחייב מיתה בשביל שהיה מורה הלכה בפני רבו, דהרי שמואל היה יכול להשיבו דאמר כן כדי שאיפיושי מאיסור כלאים, דהלא הלוכש בגדי כהונה שלא בשעת עבודה עובר על איסור כלאים וכשיטת הרמב"ם, וכקושיית החת"ס.

אך כיון דמימר שפיר קאמרת דשחיטה כשרה בזר, והטעם דכשרה בזר משום דבכל מישראל יש בו מקצת מהות כהונה, ולפי"ז שפיר י"ל דכהנים המה שלוחי דידן וכמ"ש"כ הגרי"ע, ולכאורה ממה שנכרים מביאים נדרים ונדבות מוכח דכהנים המה שלוחי דרחמנא, וע"כ דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא מרבינן דעכו"ם נודרין, ובהכרח צ"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, דאל"ה תקשי אמאי לא קיבלו המלאכים התורה, ומינה דלא אזלינן בתר מחשבה, ולפי"ז גם דבר שאין מתכוון אסור, ומעתה הלוכש כלאים אעפ"י שאינו מכוון לשם הנאה ולבישה אפי"ה הו"ל בכלל איסור כלאים, וא"כ גם בלבישת בגדי כהונה מיקרי לוכש כלאים אעפ"י שכוונתו רק לצורך קיום מצות ה', וממילא דשפיר שייך לומר הואיל ואילו מקלע ליה עבודה שרי, השתא נמי שרי הואיל ואישתרי אישתרי, ומעתה לא יתכן כלל דאתכוונת כדי לאפרושי מאיסורא, שהרי גם שלא בשעת עבודה שרי מטעם הואיל, ולכן מורה הלכה בפני רבו את ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ולפי"ז מתורץ קושיא הנ"ל, די"ל דבסוטה אין לחשוש שמא זינתה והיא טמאה ותערים לפגל כדי שלא יבדקוה המים, דז"א כיון דזנות מפקיע קדושת הכהונה, דכהנת אשת איש זינתה נפסלת מכהומה ומתרומה, וא"כ אם האמת זינתה א"כ הרי פקע ממנה מהות הכהונה שבה לגמרי, דכ"ש מכהנת ממש דנפקעת קדושתה ע"י זנות, ק"ו במהות הכהונה אשר בישראלית שנפגם ונסתלק ג"כ ע"י הזנות, ולכן כיון דאין בה מהות הכהונה כלל שוב הרי אין הכהן שלוחה כלל ואינה קרויה מקריב ואינה יכולה לפגל, והא דראב"י ס"ל דבעלים מפגלין היינו רק בישראל שמהות הכהונה שלו לא נפגם והכהן הוא שפיר שליח דידיה לכן הלא הוא בכלל המקריב ויכול לפגל, אבל כל שחל בו פגם במהות הכהונה שבו שוב לא שייך שיהא הכהן שלוחו ואינו בכלל המקריב ואינו יכול לפגל עכ"ד.

ובשו"ת דברי יציב חאו"ח (סי' קפ"ד אות ב') כתב לבאר בזה מה דאיתא בזוה"ק פרשת נשא (דף קכ"ד), ושחט את בן הבקר, ושחט אחרא ולא כהנא דכהנא אסיר ליה בדינא בגין דלא יפגים ההוא אתר דאחיד וכו' עיי"ש, ותמהו המפ' דמשמע דהכהן אסור לשחוט, והרי בש"ס איתא רק דשחיטה כשרה בזר, אבל לא שיהא מניעה לכהן, והתוס' במסכת קידושין (דף ע"ו:) ד"ה אין כתבו, דאפילו שחיטה לא עבדי לכתחילה כי אם כשרים ומיוחסים עיי"ש, ולהנ"ל י"ל, דאמנם גם השחיטה שייך לעבודת הקדשים והיה ראוי שיהא על ידי כהן דייקא, אך כיון דלאו עבודה גמורה היא, סגי בזה שיש בו קצת ממהות הכהונה, ולכן כל אחד מישראל מכיון שיש בו קצת ממהות הכהונה מדינא שפיר יכול לשחוט.

ובזה יבואר מה דאיתא בתנא דבי אליהו רבא (סוף פ"ט), אשרי מי שלא בא לידי עבירה ולא לידי חטא ועון ולא יצא מן הדרך הטובה ואפילו הוא ישראל הוא ראוי להעלות עולה ע"ג המזבח כאילו הוא כהן גדול, שנאמר וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וגו', והיינו דכאשר האדם הוא צדיק ושלם אז מהות הכהונה שבו בשלימותה או אז עדיף שישחוט הוא, ואמנם כיון שראיתי בני עליה והמה מועטים, לכן נהגו הכהנים לשחוט בעצמם, וזהו מה שכתב הזוה"ק דעדיף שישחוט אחרא דהיינו ישראל צדיק וכו"ל עכ"ד.

ולכאורה הרי מוכרח לומר דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, דאיתא במסכת נזיר (דף ס"ב), ובמסכת חולין (דף י"ג:), שהנכרים נודרים נדרים ונדבות כישראל, ויליף לה מאיש איש דכתיב גבי נדר דאתיא לרבות עכו"ם, ואי סלקא דעתך דכהנים הוה שלוחי דידן איך יכול הכהן להקריב לנכרי, הא איתא במסכת ב"מ (דף ע"א:) דאין שליחות לעכו"ם, וע"כ דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, ועיי' בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קי"ט),

וכתב באור חדש קידושין (דף כ"ג:) ליישב, עפ"י"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ד) דהא דדרשינן איש איש תליא אי אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם או לא, ולפי"ז י"ל דסוגיית הגמ' במסכת נדרים ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ לא דרשינן איש איש לרבות נכרי, ולכן שפיר י"ל דכהנים הוה שלוחי דידן,